AKTION MOT DISKRIMINERING

Malmö
mot
Diskriminering

Innehållsförteckning

Malmö mot Diskriminering 3

Sammanfattning 4

Metoden i korthet 5

Barnrättsperspektivet och diskrimineringslagen i samverkan 6

Aktion I – bristande tillgänglighet 9

Aktion II – islamofobi 13

Aktion III – rasism inom vården 17

Verktyg: ungas delaktighet och samverkan 21

Verktyg: dialog 29

Verktyg: juridik 47

Verktyg: opinionsbildning 59

Slutord 69

Rådgivning och uppstart 70

Referenslista 71

Bilagor 74

Malmö mot Diskriminering

Malmö mot Diskriminerings vision är ett samhälle fritt från diskriminering. Vi erbjuder kostnadsfri juridisk rådgivning och stöd till enskilda som blivit utsatta för diskriminering. Vi gör lagen känd och tillgänglig för de som bär rättigheter och för de som bär ansvar.

På uppdrag av organisationer och företag processleder vi personalgrupper i aktivt åtgärdsarbete för att förebygga diskriminering. I samverkan med arbetsplatser, skolor, universitet och myndigheter tar vi fram kunskap och praxis i jämlikhetsarbetet. Vi är en frekvent anlitad utbildare i diskrimineringslagen.

Malmö mot Diskriminering är en fristående, ideell förening. Vårt och andra antidiskrimineringsbyråers uppdrag regleras i *Förordning om statligt stöd för verksamheter som förebygger och motverkar diskriminering (2002:989)*. Verksamheten får därmed ett statligt, årligt grundstöd. Utöver det har vi ett kommunalt verksamhetsstöd från Malmö stad, flera projektstöd samt inkomster från våra konsultuppdrag och utbildningar. Vår rådgivande verksamhet riktar sig till invånare i 18 kommuner i södra, mellersta och nordöstra Skåne.

Projektet Aktion som metod
Aktion som metod är ett barnrättsprojekt som drivits av Malmö mot Diskriminering med finansiering från Allmänna arvsfonden från juli 2019 till juni 2022. I projektet har vi kombinerat Malmö mot Diskriminerings expertis i diskrimineringslagen med ett barnrättsperspektiv och arbetat metodutvecklande.

MED STÖD FRÅN ALLMÄNNA ARVSFONDEN

Redaktör: Sara Duarte
Textförfattare: Sara Duarte, Jerk Elmén, Ellen Forsblad, Anjali Haryana, Ana Marega, Disa Nordling, Therese Rolfsdotter
Omslagsillustrationer och grafisk formgivning: Sofia Lindholm

Sammanfattning

Malmö mot Diskriminering har utvecklat en metod som hjälper det enskilda barnet eller ungdomen som diskriminerats att få upprättelse samtidigt som den möjliggör förändring för många fler. I *Aktion som metod* kombineras verktygen ungas delaktighet och samverkan, dialog, juridik samt opinionsbildning i riktade aktioner.

Aktion som metod är sprunget ur en vilja att utifrån juridisk ärendehandläggning agera mer förankrat och mer aktivistiskt i vår strävan i att utmana diskriminerande strukturer. Rörelsejuridik innebär att tillämpa juridiken som ett verktyg för social rättvisa och utmanar den typiska synen på juridiken och juristens roll. Den bygger på principen att en social förändring endast kan vara möjlig och varaktig om den utformas utifrån de människor som blir mest påverkade.[1] Denna metodutveckling är Malmö mot Diskriminerings bidrag till arbetet.

Texten är både en metodbeskrivning och en vägledning i ett arbete mot diskriminering. Vi riktar oss till organisationer, som liksom Malmö mot Diskriminering, arbetar med juridiken för samhällsförändring. Vi riktar oss också till organisationer och individer som verkar för barn och ungas rättigheter med hjälp av andra verktyg.

Disposition

Vägledningen börjar med en kort introduktion av metoden och ger sedan en kronologisk överblick av tre aktioner och verktygen som respektive aktion har bestått i. Använd gärna denna överblick som referenspunkt att bläddra tillbaka till.

Sedan följer verktygskapitlen som redogör i detalj för aktionernas innehåll, här är aktionerna inte längre sammanhållna utifrån ämne utan har delats upp beroende på vilket verktyg som använts. I slutet av varje avsnitt presenteras resultat, framgångsfaktorer och tips.

Vägledningen behöver inte läsas från pärm till pärm, det går utmärkt att hoppa mellan avsnitt och fördjupa sig i utvalda delar.

[1] Al-Khamisi, *Rörelsejurister - vägen mot en samhällsförändrande juridik – om makt, civilsamhälle och behovet av nya jurister,* s 27-28.

Metoden i korthet

Aktion som metod har individärendet som utgångspunkt. I samverkan med unga och sakkunniga analyseras orsaker till diskrimineringen som skett och hur denna diskriminering kan angripas i en aktion. Aktionen består av en kombination av verktyg för att öka samhällspåverkan.

- Utgångspunkt: Ett eller flera individärenden väljs som utgångspunkt för aktionen. Ärendena utreds av jurister utifrån ett barnrättsperspektiv och ett handläggningsstöd (se bilaga 1).
- Analys: Bakomliggande orsaker till diskrimineringen analyseras i samverkan med unga och sakkunniga. Ett huvudproblem och ett mål för aktionen bestäms.
- Aktion: Aktionen genomförs. I aktionen kombineras verktygen ungas delaktighet och samverkan, dialog, juridik samt opinionsbildning.
- Resultat: Aktionens resultat utvärderas utifrån uppsatta mål och utifrån kriterierna önskad förändring för individen respektive önskad förändring på strukturell nivå.

Barnrättsperspektivet och diskrimineringslagen i samverkan

Barnkonventionen är svensk lag sedan januari 2020, lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Aktion som metods arbete bedrivs utifrån ett barnrättsperspektiv, det vill säga utifrån Barnkonventionens grundprinciper:

- alla barn har samma rättigheter och lika värde och får inte diskrimineras (artikel 2)
- barns bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn (artikel 3)
- barn har rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- barn har rätt att inkluderas och uttrycka sin mening (artikel 12)

Aktion som metod har verkat för att kunskapshöja och ta fram arbetssätt för att barnrättsperspektivet ska integreras i allt arbete med barn och unga. Utgångspunkten har varit grundprincipen om barnets bästa och barns rätt till inkludering som ett gemensamt mål i syfte att motverka diskriminering av barn och unga. I projektet har tagits fram en rapport, *Fråga barnet vad det behöver – nyckeln till kvalitativt beslutsfattande,* som är en fördjupning i hur ett barnrättsarbete kan bedrivas. För att bedriva ett kvalitativt barnrättsarbete måste barnrättsperspektivet i samverkan med diskrimineringslagen utgöra rötterna i arbetet mot individuell och strukturell diskriminering.

”Ett barnrättsbaserat synsätt, som utgör kärnan i barnkonventionen, innebär att varje flicka, pojke och barn som definierar sig på annat sätt ska ses som bärare av rättigheter. Ett sådant synsätt kräver att varje barn erkänns, respekteras och skyddas som rättighetsbärare med en individuell personlighet, egna behov och intressen och en personlig integritet. Det innebär också att barnets rätt att bli hört och få sina åsikter beaktade måste tillgodoses systematiskt i alla processer och att barnets egenmakt och deltagande ska vara centralt i alla ärenden och beslut som berör barnet.”
(Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, prop. 2017/18:186 s. 75)

Tre Aktioner

Aktion I utgick från ett urval av individärenden som reflekterade olika aspekter av bristande tillgänglighet mot barn. Aktion II utgick ifrån unga som drabbades av Skurups kommuns beslut om slöjförbud i skolan, men som valde att inte anmäla. Aktion III utgick ifrån en enskild anmälan om rasism mot ett barn inom sjukvården. Aktionerna har inneburit ett testande och utforskande arbete för att utmana de bakomliggande diskriminerande strukturerna i dessa individärenden.

Aktion I – bristande tillgänglighet

Malmö mot Diskriminering får varje år in ärenden som rör bristande tillgänglighet i skolan. Medan många skolor har blivit relativt bra på den fysiska tillgängligheten, så förbises ofta den pedagogiska tillgängligheten. Aktion I tog således sin utgångspunkt i fem individärenden om diskriminering mot barn med funktionsnedsättningar. Aktionens mål var att hitta arbetssätt som ger barn det stöd de behöver och har rätt till i sin skolgång.

”Vad har Leo gjort idag? - Inte mycket, han har suttit med en plastbit i handen hela dagen. […] När vi tog upp problemet med skolan var de avigt inställda.”

Förälder i ett av våra individärenden som återger ett samtal med skolpersonal.

Bilden på nästa sida illustrerar aktion I. Juristerna började handlägga individärenden samtidigt som Aktionsgruppen bildades för att undersöka och analysera den strukturella diskrimineringen bakom händelserna. Läs mer om Aktionsgruppen på sidan 24. Parallellt pågick en rättsprocess där Malmö mot Diskriminering använde strategisk processföring, läs på sida 47.[2]

[2] Rättsprocessen har pågått parallellt med projektet och finansierats med verksamhetens egna medel.

Detta var första gången frågan om pedagogisk tillgänglighet prövades rättsligt och domen blev historisk. För att maximera domens effekt använde vi mediamodellen, läs om denna på sida 60. Genom att inkludera de unga anmälarna i en rapport blev de delaktiga i arbetet, läs om rapporten med barnperspektiv på sida 59. Vi utvecklade även dialogmodellen, ett arbetssätt för samverkan mellan vårdnadshavare och skola när samarbetet slutat fungera som sätter barnets bästa i fokus. Läs mer om dialogmodellen på sida 29. I aktion I har samtliga verktyg använts: ungas delaktighet och samverkan, dialog, juridik samt opinionsbildning.

Aktion I – bristande tillgänglighet

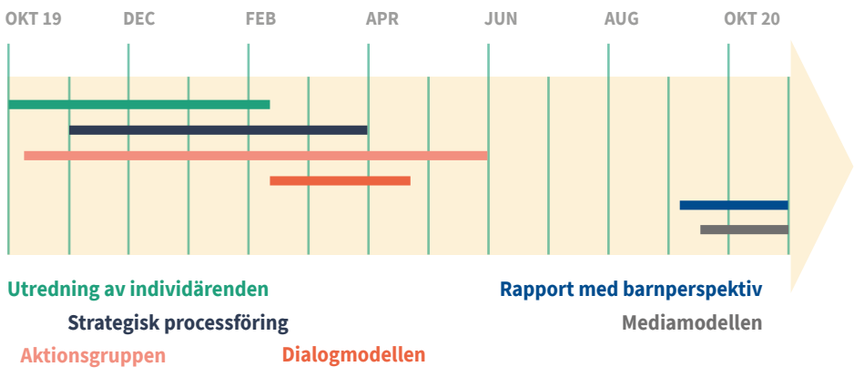

Varför behövs aktioner mot bristande tillgänglighet?

Tillgänglighet till samhället är en mänsklig rättighet. Sverige har åtagit sig att följa funktionsrättskonventionen[3] vilket innebär ett arbete för att alla barn med funktionsnedsättning fullt ut ska åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. Malmö mot Diskriminering får varje år in en mängd ärenden som rör bristande tillgänglighet i skolan. Vår upplevelse är att medan många skolor har blivit relativt bra på den fysiska tillgängligheten, så förbises ofta den pedagogiska tillgängligheten.
Bristande tillgänglighet i skolan är när en elev som har en funktionsnedsättning missgynnas genom att utbildningsanordnaren inte vidtar skäliga tillgänglighetsåtgärder för att den ska komma i en jämförbar situation med elever utan funktionsnedsättning.

Syftet med diskrimineringsförbudet är att göra det möjligt för elever med funktionsnedsättning att uppnå likvärdiga rättigheter och möjligheter i praktiken. Vad som räknas som en skälig åtgärd utgår från de regler och lagar som gäller i skolan. Om skolan har gjort vad som krävts enligt skollagen, är det som utgångspunkt tillräckligt.

Exempel på åtgärder för pedagogisk tillgänglighet:
- stöd i undervisningen
- anpassad schemaläggning
- resurs eller elevassistent
- tekniska läshjälpmedel för datorer
- teckentolkar i undervisningen
- inlästa läromedel[4]

[3] SÖ 2008:26. *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.*
[4] Exempel hämtade från Diskrimineringsombudsmannen, Utbildningsområdet.

Aktion II – islamofobi

I december 2019 beslutade Skurups kommun att införa ett slöjförbud. Bakgrunden till beslutet var en motion framlagd av Sverigedemokraterna. Motionen innebar att huvudduk, burka, niqab och andra klädesplagg med syfte att dölja elever och personal inte skulle vara tillåtna i Skurups förskolor och grundskolor.

”Trodde först det var ett skämt. Någon sa till en tjej i min klass: ‘du måste ta av dig slöjan, det kommer bli en lag’. Hon tog av sig slöjan.”

Elev i Skurup som intervjuats om kommunens beslut att förbjuda slöja.

Beslutet utmanade grundläggande rättighetslagstiftning och drabbade barn och unga. Därför beslutade Aktion som metods projektgrupp att utforska möjligheten att bestrida det. Vi sökte upp och erbjöd stöd till elever i Skurup som upplevt trakasserier till följd av kommunens beslut. Det blev snabbt tydligt att beslutet fått konsekvenser trots att det inte vunnit laga kraft. Men ingen ungdom vågade eller ville anmäla.

Aktion II tog således sin utgångspunkt i de unga slöjbärande muslimer som drabbades av beslutet om slöjförbud i skolan, men som valde att inte göra en anmälan. Två vuxna Skurupsbor överklagade dock kommunens beslut, vilket blev ett underlag för aktionen. Aktionens mål var att undersöka varför barn och unga inte anmäler diskriminering på grund av sin religion och att hitta arbetssätt som kan förhindra att de utsätts för sådan diskriminering.

Bilden på nästa sida illustrerar aktion II. Mot bakgrund av barnens rädsla eller olust inför att anmäla trakasserierna påbörjade juristerna en rättsutredning kring möjligheten att föra talan utan en enskild skadelidande. Detta resulterade i en strategisk skrivelse till regeringen. Denna kan du läsa om på sida 53. Samtidigt tog Aktion som metods projektgrupp kontakt med ungdomar med erfarenhet av islamofobi,

och hade ett kunskapsutbyte kring diskriminering. Detta resulterade i bildandet av Expertrådet. Läs om kunskapsutbytet och Expertrådet på sida 36 och 21. Expertrådet tog i samverkan med Aktion som metod fram en fortbildning för skolpersonal, läs mer om denna på sida 42. Genom att samverka med en expert i diskrimineringsfrågor bidrog aktionen till en väl underbyggd dom i förvaltningsrätten, läs om detta under överklaga kommunalt beslut, på sida 51. I aktionen mot islamofobi kombinerades verktygen ungas delaktighet och samverkan, dialog samt juridik.

Aktion II – islamofobi

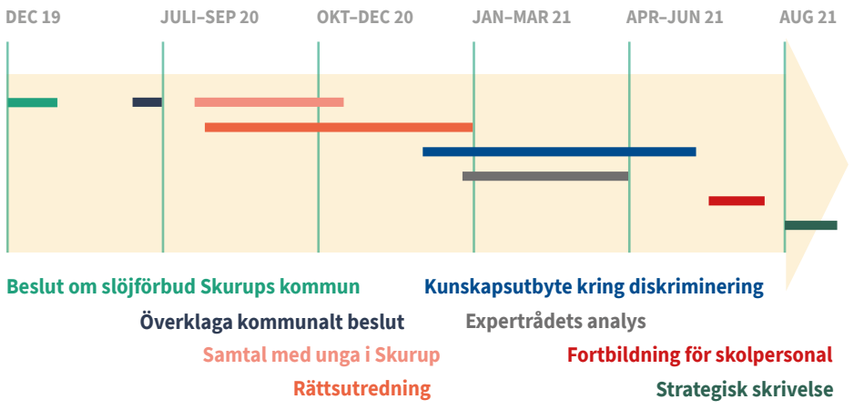

Begreppet islamofobi

Det finns många olika definitioner av begreppet islamofobi. Nationalencyklopedin definierar det som ”socialt reproducerade fördomar om och aversioner mot islam och muslimer samt handlingar och bruk som angriper, exkluderar eller diskriminerar människor på grund av att de är eller antas vara muslimer och associeras till islam”.[5]

”Jag blir inte en annan människa med slöja.”

Elev i Skurup som intervjuats om kommunens beslut att förbjuda slöja.

Varför behövs aktioner mot islamofobi?

Religionsfriheten är en mänsklig rättighet som har ett starkt skydd i Regeringsformen, Europakonventionen och Barnkonventionen. Att bära slöja är ett religiöst uttryck, och det omfattas därför av religionsfriheten.[6] I länder runt om i Europa har förbud införts mot att bära slöja exempelvis i skolan eller på jobbet. Liknande röster har höjts i Sverige och många som bär slöja får utstå trakasserier och kommentarer på grund av hur de valt att uttrycka sin religion.

Av Barnkonventionen följer att barn har rätt att uttrycka sina åsikter vad gäller religionsfrågor och att det ska finnas förutsättningar att på egen hand bilda sin uppfattning om religion eller annan trosuppfattning. Det är förbjudet att diskriminera en person på grund av hens religion, till exempel genom särbehandling av elever som bär slöja i skolan.

”… det känns som att människor har något slags förakt mot muslimer, när islam tas upp, så antingen […] hatar man det verkligen och har starka åsikter om religionen. Eller så förstår man inte alls men man vill inte heller lära sig och ge religionen en möjlighet. Eller så kommer det med rädsla också, att man liksom är rädd för religionen för att det har hänt så mycket. Jag tror att det bygger på ISIS och extremistgrupper som ger en falsk bild av det hela. Men islamofobin, man ser det överallt, […] I Frankrike där har man förbjudit slöjan helt och hållet om man är under 18 år.”

Ung medlem i Expertrådet.

[5] Nationalencyclopedin. 2022, Islamofobi.
[6] När begreppet slöja används syftar man oftast på hijab. Hijab är en slöja som täcker enbart håret och halsen. Niqab eller burka är heltäckande slöjor.

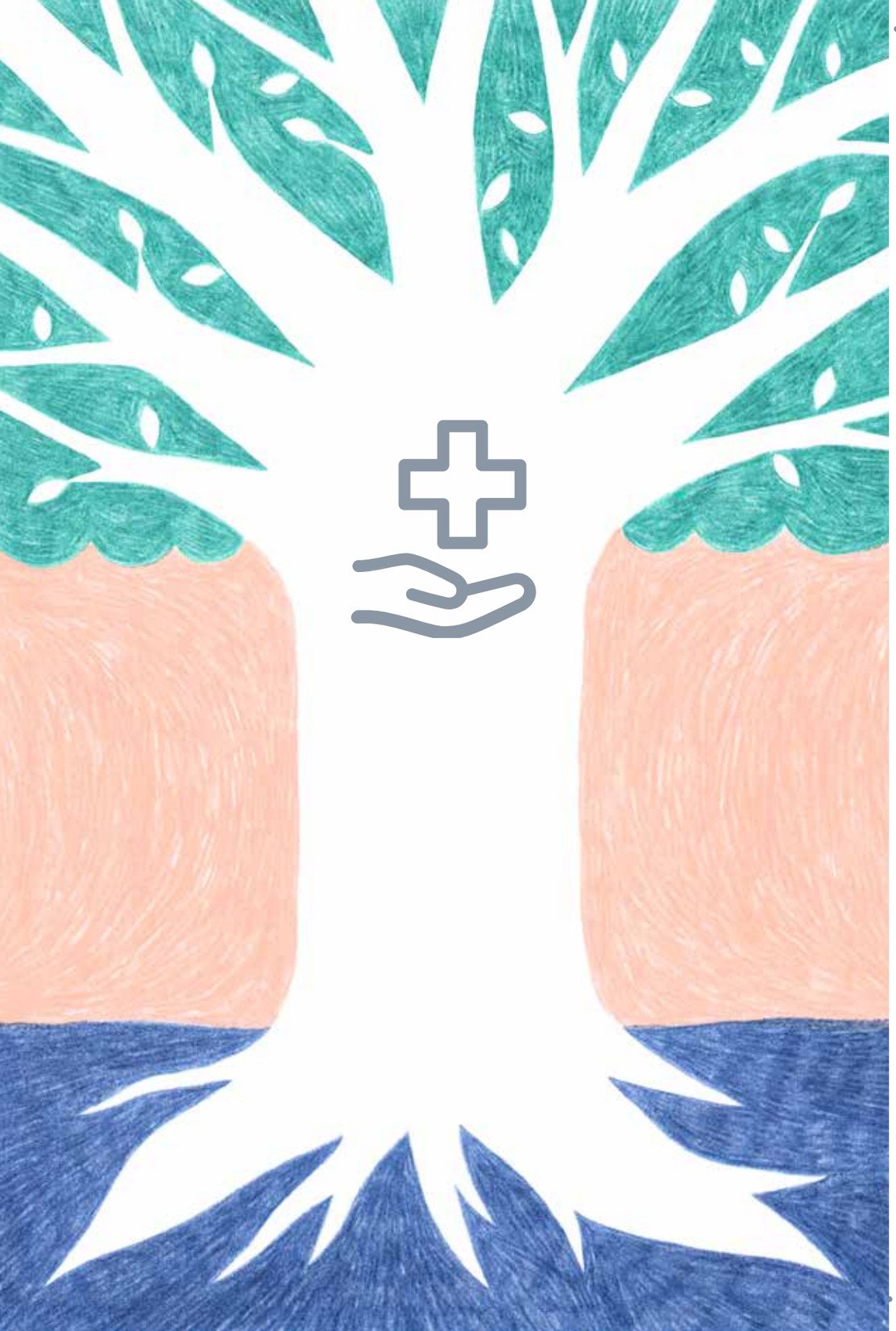

Aktion III – rasism inom vården

Svensk sjukvård är inte jämlik och vissa patientgrupper vittnar om att de får ett sämre bemötande. Det finns dock ingen känd forskning om barns och ungas utsatthet för diskriminering i svensk sjukvård.

Aktion III utgick från ett individärende om rasism mot ett barn som sökt vård på en skånsk akutmottagning. Aktionens mål var att hitta arbetssätt som kan förhindra att barn och unga utsätts för diskriminering inom vården på grund av sin etnicitet.

Bilden nedan illustrerar aktion III. Efter en rättsutredning av ärendet gjorde juristerna bedömningen att ett sätt att angripa problematiken på en strukturell nivå var genom en strategisk skrivelse till IVO, Inspektionen för vård och omsorg. Läs om den strategiska skrivelsen på sida 55. I samverkan med unga i Expertrådet undersöktes och analyserades sedan frågan om rasism mot barn inom sjukvården ur ett bredare perspektiv och ungdomarna bidrog med kunskap och egna erfarenheter. Expertrådet arbetade sedan fram en kampanj i sociala medier för att uppmärksamma frågan, läs om den på sida 66. Aktion som metod förde även dialog med DO, där vi lyfte svårigheter vi har sett under vårt arbete med diskrimineringsärenden i vården. I aktion III kombinerades ungas delaktighet och samverkan, juridik samt opinionsbildning.

Aktion III – rasism inom vården

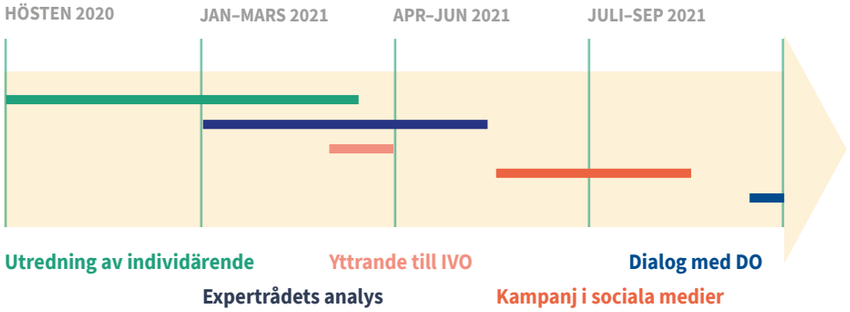

Varför behövs aktioner mot rasism inom vården?
Det är en grundläggande mänsklig rättighet att få tillgång till sjukvård på lika villkor och att inte utsättas för diskriminering i vården. Det finns forskning som visar att vissa grupper har svårare att få tillgång till vård. Men mörkertalen när det gäller diskriminering inom vården bedöms vara stora.[7] För att få ytterligare underlag till det strukturella perspektivet intervjuades forskaren Sarah Hamed.

”Det finns nästan ingen forskning om rasismen inom vården i Sverige. […] nej barns röster finns inte med i forskningen. […]
Vi har bevis på att rasism sker inom ramen för andra samhällsinstitutioner och det finns exempelvis forskning som påvisar rasism inom både arbetsmarknaden och bostadsmarknaden. Det finns ingen anledning att tro att vården är exceptionell.”

Sarah Hamed, doktorand vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Diskrimineringsförbud inom vården
Diskriminering är förbjuden i fråga om hälso- och sjukvård och annan medicinsk verksamhet.[8] Alla patienter har rätt till att ta del av likvärdig vård, behandling och rådgivning. En patient som i ett enskilt fall behandlas sämre utifrån en diskrimineringsgrund, och får sämre vård, längre väntetider eller krav på särskilda avgifter, omfattas av diskrimineringsförbudet.[9] Förbudet att diskriminera omfattar inte bedömningar av vårdbehov som grundas på beprövad erfarenhet och vedertagna behandlingsmetoder, och inte heller medicinska felbedömningar.[10]

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ansvarar för tillsyn över hälso- och sjukvård, men granskar inte anmälningar om diskriminering som förekommit i vården. Enskilda kan vända sig till DO för att

lämna tips eller klagomål i händelse av diskriminering. DO använder informationen för att säkerställa att lagen följs och inte främst för att lösa situationer för enskilda personer. Det kan vara svårt att agera som enskild och mycket svårt att få upprättelse efter att ha utsatts för diskriminering i vården.

”En stor del av ojämlikheterna i vården finns i utformningen och genomförandet. För att hitta dessa strukturfel behöver olika aktörer inom sakområdet bland annat fortsätta att utveckla analyser av diskrimineringsanmälningar, bemötanderapportering, felbehandlingar, kötider och behandlingsmetoder kopplat till olika grupper av vårdtagare. Då går det att förstå sambanden mellan enskildheterna och strukturfelen.”

DO, Rätten till sjukvård på lika villkor, s 56.

[7] Diskrimineringsombudsmannen, *Rätten till sjukvård på lika villkor,* s 10.
[8] SFS 2008:567, *Diskrimineringslag,* 2 kap. 12 §.
[9] Diskrimineringsombudsmannen, *Rätten till sjukvård på lika villkor,* s 9-10, 65.
[10] Proposition 2007/08:95. Ett starkare skydd mot diskriminering, s 522.

Verktyg: ungas delaktighet och samverkan

En aktion tar sin utgångspunkt i en analys av den strukturella diskrimineringen bakom individärendet. För att förankra och fördjupa analysen behövde Malmö mot Diskriminering samverka med unga och med sakkunniga. Expertrådet och Aktionsgruppen blev resultatet. I dessa samverkansgrupper har vi gemensamt identifierat huvudproblem och satt upp mål för våra aktioner.

Expertrådet mot diskriminering

Genom Expertrådet mot diskriminering var unga delaktiga i aktion II och aktion III. Expertrådet var delaktiga i att undersöka och analysera den strukturella diskrimineringens orsaker och inverkan på individen med fokus på islamofobi i skolan och rasism inom vården. Grundat i de ungas erfarenheter kunde huvudproblem, mål och innehåll i delar av aktionerna ringas in.

Expertrådets bildande

Ingen elev i Skurup som utsatts för trakasserier till följd av beslutet om slöjdförbud gjorde en anmälan. Malmö mot Diskriminering gjorde bedömningen att det var av stor vikt att få in andra berörda ungdomars röster i vårt arbete. Vi tog kontakt med föreningen Möllans Basement som bedriver ungdomsverksamhet i Malmö.[11] I samtal med dem fick vi ta del av många erfarenheter av diskriminering och vi fick veta att deltagarna inte kände till antidiskrimineringsbyråernas verksamhet. Deltagarna önskade att fortsätta samverka och detta blev starten på Expertrådet. Expertrådet bestod av sju ungdomsledare från Möllans Basement som samverkade med fyra projektmedarbetare från Aktion som metod. Ungdomsledarnas roll var att bidra med kunskap och erfarenheter om diskriminering, specifikt kopplat till islamofobi och rasism inom vården. Aktion som metods roll var att ge Expertrådet verktyg för hur de skulle kunna bemöta diskriminering och att ge dem kunskap om sina rättigheter utifrån gällande lag.

[11] Vi träffade ungdomarna från Möllans Basement när de deltog i Internationella Kvinnoföreningens projekt Tjejdriven, finansierat av Allmänna arvsfonden.

Jämbördig samverkan mellan unga och vuxna

För att arbeta samhällsförändrande är det avgörande att barn och ungas erfarenheter och berättelser, som ofta inte får ta plats, ges plats och synlighet. Hur kan ett sådant utbyte göras jämbördigt, med så likvärdiga förutsättningar som möjligt?

Samarbetsprojekt mellan unga och vuxna initieras oftast av vuxna, leds av vuxna och utspelas i vuxna ”rum”. Detta gör det lätt för alla deltagare oavsett ålder att falla in i ålderistiska mönster där beteenden som hör till vuxennormen premieras. Det kan till exempel vara hur man för sig, hur man pratar och vad man pratar om.

Åldersmaktsordningen och andra maktordningar påverkar alltid våra grundförutsättningar till ett likvärdigt samarbete, och det är den vuxna världens ansvar att undanröja hinder som barn och unga kan uppleva på grund av sin position i samhället. Vuxenvärlden har ett kunskapsövertag i förhållande till barn och unga.

Det finns mycket skrivet om jämbördig samverkan mellan barn och ungdomar och vuxna. Där är Sveriges många ungdomsorganisationer de stora experterna. Malmö mot Diskriminerings bidrag kommer från våra många erfarenheter av utforskande samarbeten som rör identiteter kopplade till de sju diskrimineringsgrunderna. När Malmö mot Diskriminering samverkar med personer med olika erfarenhet av ett visst samhällsförtryck rör vi oss ofta i den tunna skiljelinjen mellan att göra förändringsarbete, och att vara våra identiteter. Dessa båda dimensionerna behöver synliggöras och skapas plats för.

Peer-to-peer learning

Ungdomsledarna på Möllans Basement hade kunskap som Malmö mot Diskriminering saknade och vice versa. Syftet var att lära av varandras perspektiv och erfarenheter, för att med vår samlade kunskap kunna göra effektiva aktioner mot diskriminering. Vi använde oss av peer-to-peer learning, en pedagogisk metod som innebär att deltagare lär av och med varandra, genom social interaktion. Till skillnad från den traditionella undervisningsformen där utbildaren äger den relevanta kunskapen och överför den till övriga deltagare förutsätts här ett jämbördigt lärande.

”Det här är det bästa som jag har gjort i mitt liv och tagit del av. Det betyder jättemycket för mig, hela samarbete vi har med er. Sättet som ni jobbar på det har påverkat mig mycket. Redan dagen efter har jag snackat med mina småsyskon, om att det finns hjälp att få. Det gav en röst som kan hjälpa som inte fanns innan. Det svåraste är att ta de stegen och när man vet om att man kan anmäla. … helt plötsligt så har man ett alternativ.”

Deltagare i Expertrådet

Expertrådet träffades vid sex tillfällen under våren 2021 och utbildades i diskrimineringslagen och mänskliga rättigheter. Läs mer om kunskapsutbytet på sida 36. Ett resultat av detta gemensamma arbete var att tre deltagare i Expertrådet i samverkan med Malmö mot Diskriminering tog fram och genomförde en fortbildning för skolpersonal som en del i aktion II, mer om denna på sida 42. Ett annat resultat är en kampanj i sociala medier om rasism i vården som det står om på sida 66.

Aktionsgruppen

Medan Expertrådet är ett exempel på ungas delaktighet, är Aktionsgruppen ett exempel på samverkan med sakkunniga. Aktionsgruppen har utgjort en viktig grund i aktion I mot bristande tillgänglighet. I Aktionsgruppen samverkade Malmö mot Diskriminering med yrkes- och sakkunniga samt personer med levd kunskap av funktionsnedsättningar, varav en ung juriststudent vars ärende Malmö mot Diskriminering samtidigt drev. I gruppen blandades olika sorters expertis och erfarenhet; till exempel genom att ha med en yrkesverksam specialpedagog och en universitetslektor med inriktning specialpedagogik, en professor emeritus i rättssociologi, en filosofie doktor och jurist som forskar i diskriminering, en barnrättsstrateg från Malmö stad och en projektmedarbetare i Inkluderingslabbet.[12] Från Malmö mot Diskriminering deltog två jurister, projektledaren samt en processledare som ledde gruppens arbete.
Något som tydligt saknades i Aktionsgruppen var barnets perspektiv; det viktigaste perspektivet för att förstå den bristande tillgängligheten som drabbar barn och unga. På grund av barnens ålder och funktionsnedsättningar var det i stor utsträckning inte möjligt att höra barnen i våra individärenden direkt. Projektgruppen resonerade kring och hittade en annan möjlig väg att skapa delaktighet för barn med svåra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Läs mer på sida 59 om vår rapport med barnperspektiv.

Processledning av Aktionsgruppsträffar

Vid våra första två träffar med Aktionsgruppen lades mycket tid på att skapa en gemensam grund där såväl sakfrågan som våra känslor och identiteter fick ta plats. Detta skapade en grogrund för många goda lärosamtal.[13] För att få en gemensam förståelse av diskrimineringslagen och bristande tillgänglighet vägde vi medvetet upp renodlade kunskapspass från Aktion som metods jurister med ett pass om levd erfarenhet av rörelsehinder från en av gruppens medlemmar.

[12] Inkluderingslabbet var ett Arvsfondsprojekt som pågick parallellt med *Aktion som metod* och som vi samarbetade med.
[13] Ett viktigt verktyg för Aktion som metods processledare är boken *Svåra samtal: Hur man pratar om det som betyder mest*, av Stone, Patton och Heen, 2012.

Undersöka – Analysera – Agera – Följa upp & utvärdera

Aktionsgruppen arbetade utifrån en processmodell inspirerad av diskrimineringslagens kapitel 3 om aktiva åtgärder och träffades vid sammanlagt åtta tillfällen.

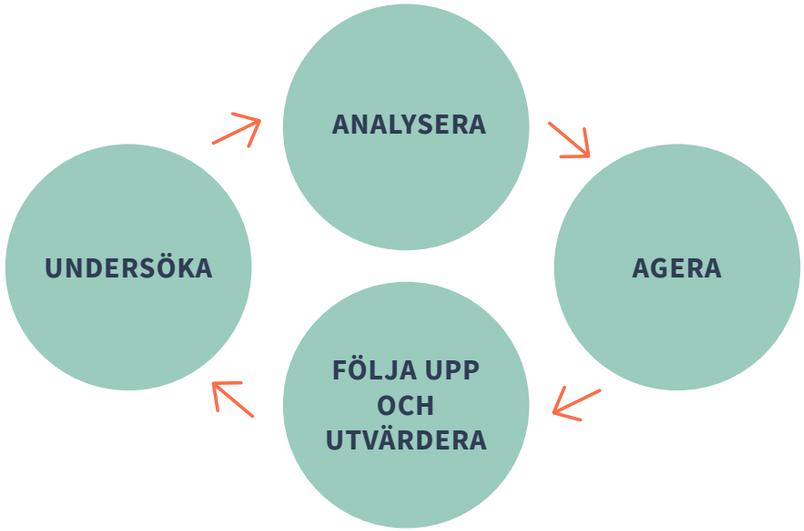

Aktionsgruppen började brett med att undersöka bristande tillgänglighet ur flera olika perspektiv; det juridiska perspektivet, pedagogens perspektiv och barnrättsperspektivet. I den tredje och fjärde träffen gjordes en problemanalys av aktionens individärenden. Målet var att i fyra likartade ärenden identifiera orsaker som ligger till grund för bristande pedagogisk tillgänglighet i skola och förskola samt vilka effekter som detta leder till för barnet, vårdnadshavare och samhälle.

I problemanalysen av våra ärenden användes LFA (Logical Framework Approach), ett välkänt verktyg för resultatstyrd projektplanering inom ideell och offentlig sektor. Som underlag fanns sammanfattningar av vad som hänt i varje ärende och barnets ålder. Under noggrann läsning antecknade Aktionsgruppen orsaker och effekter till händelserna som beskrevs. Syftet var att hitta huvudproblemet och den strukturella problematiken bortom specifika detaljer. Lapparna med anteckningar klustrades och kategoriserades med varsin rubrik. En bild framträdde så småningom kring vad som var huvudproblemet; att skolan och huvudmän brister i sitt ansvar.

Huvudproblem:
Skolan och huvudmän brister i sitt ansvar.

Orsaker:
- Avsaknad av barnets perspektiv och delaktighet
- Skolan brister i sitt ansvar och agerar felaktigt utifrån barnets rätt
- Otydlighet i ansvar
- Bristande kompetens i funktionsförmåga och diagnoser
- Särskilda behov och anpassningar tillgodoses ej
- Lagar och regleringar omsätts inte i praktiken
- Begränsande vuxennorm, funkisnorm och skolnorm

Effekter:
- Missad skolgång och kunskaper
- Barnets röst blir inte hörd
- Rädslor hos vårdnadshavare
- Negativ spiral för barnet
- Internaliserat utanförskap
- Resursslöseri för barnet och vårdnadshavare (tid och energi går åt till att få basala rättigheter)

Av huvudproblemet följde logiskt att aktionens mål på medellång sikt skulle vara att **Huvudmän och skolor uppfyller sitt ansvar enligt lag.** Med stöd av våra kluster av orsaker och effekter kunde vi sätta delmålen till att a) *Förtydliga ansvar och roller för skolor* och b) *Driva för att barnets perspektiv och barnperspektivet blir utgångspunkt.*

PROBLEMANALYS		MÅLNIVÅER
Effekter	→	**Övergripande mål** (lång sikt)
Huvudproblem	→	**Aktionens mål** (medellång sikt)
Orsaker	→	**Delmål & aktiviteter** (kort sikt)

Nästa steg var att agera. Vad skulle Aktionsgruppen göra för att uppnå aktionens mål? Resultatet blev ett arbetssätt för samverkan mellan vårdnadshavare och skola när samarbetet slutat fungera: *Dialogmodellen*. Denna kan du läsa om i nästa avsnitt på sida 29.

De ungas film
Som en dokumentation av Aktion som metod har Malmö mot Diskriminering producerat *De ungas film* som skildrar hur unga har varit delaktiga i aktionerna. I filmen får vi höra röster från Expertrådet och den unga anmälare som också var en medlem i Aktionsgruppen. De berättar om sina egna erfarenheter av att utsättas för bristande tillgänglighet, islamofobi och rasism inom vården. Att de ungas egna röster får stå i fokus är en viktig aspekt av barnrättsperspektivet. Filmen finns på Malmö mot Diskriminerings hemsida, se Referenslistan på sida 72.

Verktyg: dialog

I varje aktion har processledd dialog använts som ett verktyg för förändring. Dialogen sätter barnrättsperspektivet och barnets bästa i främsta rummet och kan användas med rättighetsbärare så väl som med ansvarsbärare. I de tre exempel som finns med i detta kapitel, är samtliga resultat av ungas delaktighet och samverkan med sakkunniga.

Dialogmodellen

En del av aktion I mot bristande tillgänglighet

Dialogmodellen utvecklades med utgångspunkt i två individärenden som rörde bristande tillgänglighet i skolan. Huvudproblemet i aktion I hade formulerats i Aktionsgruppen och vi hade bestämt aktionens mål och delmål till att:
a) Förtydliga ansvar och roller för skolor
b) Driva för att barnets perspektiv och barnperspektivet blir utgångspunkt.

En tydlig röd tråd i individärendena var konflikter och låsningar i kommunikationen mellan vårdnadshavare och skola som gjorde det omöjligt att förtydliga ansvar och roller och att driva för barnets perspektiv. Nästa steg var att agera. Vad behövde göras för att uppnå aktionens mål?
Slutsatsen var att samverkan mellan vårdnadshavare och skola måste fungera. Två av Aktionsgruppens deltagare fick, efter godkännande från vårdnadshavare, tillgång till samtliga dokument i två individärenden och tillsammans med en jurist och processledare arbetades dialogmodellen fram. I båda ärendena hade vårdnadshavarna länge försökt få till stånd en ändring i barnens skolsituation, men inte lyckats. Misstron mellan vårdnadshavare och skolan var stor och samverkan fungerade inte.

Dialogmodellen samlar aktörer runt barnet som arbetar nära eller har särskild kunskap om barnet till medlande möten där barnets behov och barnets bästa står i centrum. Malmö mot Diskriminerings roll är dels att vara processledare, dels vara experter på barnets rättigheter. Målet med dialogmodellen är att förbättra samverkan mellan vårdnadshavare och skolan för elever i behov av särskilt stöd. Verktyget är konstruktiv dialog om lösningar framåt, så att samverkan fungerar efter att vi lämnar.

Genom dialogmodellen görs parterna till medparter som arbetar mot ett gemensamt mål – att barnet ska ha tillgång till sina mänskliga rättigheter.

Genomförande av dialogmodellen

Steg 1 *Juridisk utredning*

Här krävdes det ett ganska stort förarbete i form av insamling och inläsning beträffande barnets nuvarande situation och behov, liksom sakkunskaper gällande den eller de funktionsnedsättningar som var i fråga. I utredningen ingick också skollagen och beskrivningarna av åtgärdsprogrammets syfte och implementering. När det bedömdes att dialogmodellen var lämplig, kopplades en processledare från Aktion som metod in. Därmed kunde juristen fokusera på lagkraven och processledaren på dialogen och den framåtsyftande riktningen.

Steg 2 *Förberedelser*

Praktiska förberedelser och planering inför det första medlande mötet bestod dels i interna överväganden om hur stor insats vi kunde erbjuda och om någon annan juridisk åtgärd kunde bli aktuell om dialogmodellen inte gav resultat. Vårdnadshavarna fick därefter veta vad de kunde förvänta sig av Malmö mot Diskriminering av insatsen och av ett eventuellt efterspel. Vi diskuterade vad som var rimliga förhoppningar.

Därefter inkluderades anmälare och skola. Fokus var att bygga tillit till Malmö mot Diskriminering och till processledaren, att skapa förutsättningar för ett bra mötesklimat och etablera samsyn kring vad mötet skulle handla om. Här ingick därför förmöten med skola och vårdnadshavare, där de gavs möjlighet att ta del av och påverka planeringen.

Syfte och intention

- Vi förklarade och tydliggjorde syftet med mötet för parterna: Att målet var en konstruktiv, framåtsyftande dialog för att skapa en så bra skolsituation som möjligt för barnet.
- Parterna beskrev sina förväntningar inför mötet och vi delade våra.
- Vi tydliggjorde vår rollfördelning: Att processledaren har en medlande och opartisk roll, och att juristens roll inte är att vara juridiskt ombud i första hand, utan den som bidrar med juridisk kunskap i syfte att säkerställa barnets rättigheter framåt.

Mötesdeltagare

- Vilka skulle delta i det medlande mötet och varför? Kan barnet närvara? Om inte, hur säkerställer vi att barnets röst blir hörd?
  Vi strävade efter att samla aktörer som arbetade nära barnet, såsom klasslärare och resursperson – och de med ansvar för barnets situation, såsom rektor, biträdande rektor och specialpedagog.
- Vilka personer vill barnet själv ha närvarande? Kanske en vuxen på skolan eller någon i barnets närhet som barnet har förtroende för, men som inte formellt har något inflytande över barnets skolsituation?
- Ska habiliteringen (HAB) delta för att ge ytterligare perspektiv på barnets förutsättningar och behov? Vilket mandat har de att fatta beslut som rör barnet, och hur påverkar detta syftet med närvaron?

Övriga praktiska frågor

- Hur ska mötet bäst dokumenteras; ska någon anteckna eller ska samtalet spelas in? Vi valde att anteckna, av tidsskäl.
- Hur ska informationen som framkommer i enskilda förmöten och de gemensamma medlande mötena förvaltas av Malmö mot Diskriminering?
  Ska vi upprätta sekretessavtal med innebörden att vi inte får använda uppgifter som delas vid mötena i en eventuell framtida rättslig process? Sådana avtal kan sänka garden hos motparten och öka förtroendet för Malmö mot Diskriminering som opartisk medlare. Nackdelen är att det kan framkomma bevisning som vi sedan inte har möjlighet att använda.

Steg 3 *Genomföra ett första dialogmöte*

Här beskriver vi ett faktiskt dialogmöte som vi hade med skolpersonal och vårdnadshavare. I mötet deltog vårdnadshavare, rektor, biträdande rektor, specialpedagog, elevassistent, lärare samt två personer från HAB. Se förslag på dagordning på sida 78. Fokus för mötet var att bygga tillit mellan parterna genom att de fick höra varandras perspektiv och besluta om några konkreta åtgärder som skulle genomföras innan nästa möte.

Vi satte samman deltagarna i par som vi trodde bäst gynnade deras trygghet och öppenhet och valde frågan ”Vad är samarbete för dig?”. Deltagarna delade efteråt sina tankar. Övningen bidrog på ett avgörande sätt till en mer öppen och konstruktiv dialog.

Vi inledde med en variant av övningen *Tryggare rum*.[23] Med denna övning klargjordes att vi förutsatte att alla mötesdeltagare hade goda intentioner och barnets bästa i åtanke. Vi betonade att alla parter deltog utifrån det gemensamma målet att hitta lösningar framåt och att deltagarnas olika perspektiv behövdes för att skapa en helhetsbild och ett fungerande samarbete – för barnets bästa.

Nästa steg var en incheckningsrunda där deltagarna i tur och ordning fick presentera sig och dela sina förväntningar på mötet. Därefter gav juristen en kortfattad, grundläggande genomgång av den juridik som rör barnets rättigheter så att alla deltagare hade de juridiska ramarna klara för sig. Sedan gick vi in i sakfrågorna.

Vi formulerade tillsammans konkreta åtaganden – olika för vardera parten – att genomföra till nästa möte. Åtagandena baserades på de slutsatser som deltagarna kommit fram till under mötet och knöt an till syftet med mötet.

Vi bestämde tid för ett uppföljande möte (som riktlinje inom 6–8 veckors tid). Tills sist avslutades mötet med en utcheckning där mötesdeltagarna delade hur de tyckte att mötet hade varit och om de tog med sig något positivt från mötet.

Steg 4 *Återkoppling och nya förberedelser inför det andra dialogmötet*
Ett gott råd är att räkna med att förberedelserna inför det uppföljande mötet kommer att ta lika mycket tid som inför det första. Först samlade vi våra intryck och reflektioner från det första mötet. Vilka moment fungerade bra respektive dåligt utifrån målet att skapa samsyn och dialog? Hur fungerade de olika momenten utifrån målet att barnets bästa ska vara utgångspunkten för dialogen och lösningarna framåt?

Vårdnadshavarna och skolan kontaktades sedan om deras intryck och reflektioner, och vad de önskade till nästa mötes dagordning och upplägg. Kanske såg de nya frågor nu? Protokollet skickades ut tillsammans med deltagarnas åtaganden och överenskommelser och de ombads komplettera om vi missat något.

[23] Se bilaga 3.

Ett övervägande vi hade var vilken roll juridiken skulle ha framåt. Vi valde att låta processledaren fortsätta på egen hand efter det andra mötet, utan juristen. Men ett alternativ hade varit att vid det första mötet i högre grad använda juridiken som ett påtryckningsmedel, till exempel genom att betona diskrimineringslagens förbud och sanktioner. Detta kan vara aktuellt om åtaganden inte har uppfyllts och det finns en ovilja hos ansvarsbärarna att göra mer. Samtidigt bör det fortsatt betonas att det främsta målet med dialogen är att hitta lösningar framåt.

Steg 5 *Uppföljande möte*
Att genomföra ett eller eventuellt flera uppföljande möten, med samma grundläggande upplägg som det första syftet att skapa ett tryggare rum där deltagarna kan gå igenom sina respektive åtaganden. Har de uppfyllts? Vad har fungerat och vad har inte fungerat? Återkopplingen till parterna sker på samma sätt som efter det första mötet.

Steg 6 *Avslutande möte*
Deltagarna utvärderade processen, och så även faciliteraren med juristen. Fokus låg på hur samverkan skulle fungera efter att vi lämnat.

Resultat och framgångsfaktorer

En av skolorna angav att det viktigaste resultatet – ur ett barnperspektiv - var att dialogen ökat tryggheten i samverkan mellan skola och vårdnadshavare. Men även att dialogmodellen skapat en tydlig struktur för möten kring eleven och att vårdnadshavarna nu vet vem de ska vända sig till i olika ärenden vilket lett till en ökad förståelse.

Vårdnadshavarna angav en rad positiva effekter för barnet och för samverkan framåt. Bland annat att:

- Dialogen blev en bro för ökad förståelse
- Skolan har insett kravet och vikten av delaktighet vid möten med vårdnadshavarna och barnets nätverk från habiliteringen
- En ny fast dagordning började användas under processens gång och ska användas framöver
- Delaktighet ska skapas även inför möten, genom att alla deltagare får möjlighet att påverka dagordningen samt veta vilka som ska delta.
- Ändrat fokus vid möten som är mycket mer gynnsamt för barn och alla andra inblandade. Mer fokus på inlärning, lärmiljön, kunskapsinhämtning, och inte som tidigare mycket fokus kring fysisk förmåga och hjälpmedel.

Vår erfarenhet hittills är att det behövs tre till fyra dialogmöten för att nå resultat. Det är viktigt att lägga in mätbara mål som rör barnets skolgång och att se dialogen som ett verktyg för detta. Insatsen gav positiva resultat för samverkan och därmed för barnet. Samtidigt är det problematiskt att en extern aktör från civilsamhället ska fungera som stöd för något som skolans huvudman har ett ansvar för men inte lever upp till. Det är få organisationer som har både en jurist och en processledare och därför vore det intressant om modellen kan utvecklas för att användas självständigt.

Tips för tillämpning av dialogmodellen

- Låt deltagarna känna att de har ett ägandeskap i processen, samtidigt som du har ett tydligt ledarskap. Sträva efter balans mellan process och struktur. Med process avser här att ge plats för det oväntade, insikten att varken du eller deltagarna har alla svar och vet vilket som är bästa, nästa steg. Med struktur avser vi här att faciliteraren har en tydlig roll och mandat och att dagordningen följs.

- Det är naturligt om stämningen inledningsvis är spänd och defensiv. Att påminna om syftet och intentionen som etablerats under förberedelsefasen – det vill säga förhoppningen om att hitta en väg framåt, för barnets bästa – är ett sätt att förebygga att parterna börjar tala förbi varandra, går i försvarsställning eller ältar händelser bakåt i tiden.

- Utgå från dagordningen och håll er till den. Låt förtroendet byggas upp stegvis och vänta med de känsligaste eller jobbigaste frågorna tills ni märker att tilliten och den gemensamma riktningen för samtalet har börjat etableras.

- Använd juridiken och principen om barnets bästa som en ”neutral” ram för samtalet, för att betona och peka ut den gemensamma riktningen framåt. Genom att betona barnkonventionens bestämmelser som något fast och utom diskussion som alla parter är skyldiga att förhålla sig till är det möjligt att prata om skolans juridiska ansvar på ett mer avpersonifierat sätt. Ingen i rummet behöver därmed känna sig personligen angripen vilket både gynnar dialogen och sätter barnets rättigheter i centrum för samtalet.

- Fortsätt att göra rundor bland deltagarna utifrån varje punkt i dagordningen för att säkerställa att alla får komma till tals med sina funderingar.

- Ta pauser när det behövs, förslagsvis efter ungefär 45 minuters samtalstid.

- Om ni har svårt att hålla tidsplaneringen och börjar få ont om tid att hinna alla punkter; minns att mötets främsta funktion är att stärka relationen mellan parterna. Att stressa igenom dagordningen kan leda till att dialogen blir lidande och förtroendet rubbas. Överväg i sådana fall att prioritera de viktigaste punkterna och låta resten vila (de kan behandlas vid nästa möte eller i ett uppföljande e-postmeddelande).

Kunskapsutbyte kring diskriminering

En del av aktion II och aktion III

Våra samarbetspartners från ungdomsorganisationen Möllans Basement ville bli experter på den svenska diskrimineringslagstiftningen. Detta kunskapsutbyte är resultatet. Genom utbytet rustades ungdomarna i rättighetsfrågor och fick verktyg för deras fortsatta förändringsarbete med och för andra ungdomar. Kunskapsutbytet stäckte sig över ett halvår och ledde till bildandet av Expertrådet.[24] Genom kunskapsutbytet förmedlades olika sätt att förstå och motverka diskriminering av barn och unga, och teori varvades med levda kunskaper. Ungdomarnas nyvunna kunskaper tillämpades i konkreta aktioner och en avslutningsceremoni med diplomering hölls för att fira vår lärande resa.

”… Nu har ju barnkonventionen blivit en lag och det tycker jag är det bästa som någonsin kunde ha hänt. […] bland barn och unga idag så finns det de som känner sig förtryckta och inte har någon röst och kan inte liksom göra någonting åt saken. Att ge dem pushen och rösten och visa att du har rättigheter och kan göra någonting åt saken. Och sedan när de blir bemötta med diskriminering, att inte bli rädda.”

Medlem i Expertrådet.

Casemetodik

Som en röd tråd genom hela kunskapsutbytet förekom casebaserat lärande. Casemetodik är ett sätt att översätta lagens relativt komplicerade språk till situationer som kan förekomma i verkligheten, det vill säga case. Metodiken har sitt ursprung i rättsvetenskapen i USA, och lämpar sig särskilt väl för diskussioner om lagens tillämpning på verkliga livet. Detta eftersom juridik sällan fullt överensstämmer med verkligheten, vilket kräver träning i hur olika lagar skulle kunna tillämpas i olika situationer.

De case som vi diskuterade kom ofta från ungdomarna själva, från deras egna iakttagelser och erfarenheter av diskriminering i vardagen. Som till exempel:

”Jag är mörkare i huden. De andra eleverna och lärarna är svenska. Jag behandlas inte på samma sätt som de andra. Jag kan be om hjälp men får inte det av läraren. Jag kan bli utskickad eller tillsagd om något händer. Om jag blir försenad, så får jag en markering men det får inte de andra.”

Medlem i Expertrådet.

Med utgångspunkt i fallet kunde följande diskussionsfrågor ställas:
- Kan detta vara diskriminering utifrån diskrimineringslagens kriterier?
- Hur kan situationen förstås utifrån barnkonventionen och dess huvudprinciper?
- Vilka samhällsnormer kring identitet spelar in i den orättvisa behandlingen?

Checklistan

Diskrimineringslagen ställer upp flera kriterier som måste vara uppfyllda för att diskrimineringsförbudet ska träda i kraft. Till exempel måste den orättvisa behandlingen ha en koppling till en av de sju diskrimineringsgrunderna och situationen måste utspela sig inom ett samhällsområde som lagen täcker. Dessa kriterier kan tyckas tekniska och svåra, och inte särskilt intuitiva. Därför använde vi en checklista[25] för deltagare att lättare hålla koll på kriterierna och avgöra om en händelse kunde klassas som diskriminering enligt lagen eller inte.

[24] Läs mer om Expertrådet på s 21.
[25] Se bilaga 4. Checklistan togs ursprungligen fram och testades i samband med en utbildning för Individuell Människohjälps verksamhet RådRum.

Träff 1: Kick-off

Syftet med träffen var att lära känna varandra och komma överens om hur båda deltagande organisationer önskade att samarbetet skulle fungera. I upplägget ingick bland annat följande moment:

- Incheckning där var och en berättar varför de ingått i samarbetet, och delar med sig av sin egen superkraft (t.ex. att vara en bra kompis eller ha mycket humor)
- De deltagande organisationerna berättar om sina verksamheter och visioner
- Diskussioner i helgrupp och i smågrupper om vad deltagarna önskar sig från samarbetet: vad man önskar göra/lära sig, men även hur man önskar att man behandlar varandra i gruppen

Gruppens önskemål konkretiseras sedan i en plan som alla i gruppen får möjlighet att ge input på innan det fastställs.

Träff 2: Vad är diskriminering?

Syftet med träffen var att börja prata om diskrimineringsbegreppet både utifrån ungdomarnas levda erfarenheter av och perspektiv på diskriminering, och utifrån lagens grundläggande bestämmelser. I upplägget ingick:

- Samtalsrunda utifrån frågorna: Vad är diskriminering enligt dig? Kan du ge konkreta exempel på diskriminering på grund av islamofobi, religion eller etnicitet?
- Utbildning om diskrimineringslagens grunder
- Genomgång av checklistan som ska göra det enklare att avgöra om en händelse faller inom lagens definition av diskriminering eller inte. Checklistan tillämpas på ungdomars egna berättelser från början av workshoppen.

Träff 3: Barnkonventionen

Syftet med träffen var att prata om det utökade juridiska skyddet som barn har utifrån Barnkonventionen, som numera är svensk lag. I upplägget ingick bland annat en genomgång av vad vi pratade om träff 2, en utbildning om barnkonventionens grundläggande principer och hur den kan användas i praktiken samt en diskussion om verkliga situationer där deltagarna skulle kunna ha användning av barnkonventionen.

Träff 4: Normer och diskriminering

Syftet med träffen var att utforska normbegreppet: vad menas med normer och hur samspelar samhällsnormer som har att göra med människors identitet med diskriminering? I upplägget ingick följande moment:

- Runda på en bra och en dålig norm som deltagarna kommer på
- Utbildning om normer och normkritik. Här ingick även visning av filmen *Normer spelar roll! I arbetet mot diskriminering*[26]
- Normkritiska övningar: Teflontestet och Normpyramiden från metodmaterialet *PraLin – Praktiskt arbete med lika rättigheter i skolan*.[27]

Träff 5: Upprepning och aktion

Syftet med träffen var att börja sammanföra ungdomars egna berättelser om och perspektiv på diskriminering i två insatser i aktion II och aktion III: en text till ett häfte om diskriminering som vänder sig till ungdomar[28], samt en kampanj för att uppmärksamma och motverka rasism inom vården.[29] Vi delade upp oss i två grupper som jobbade med varsin insats.

Gruppen som skulle ta fram texten gjorde följande:

- Gruppen arbetade med tre fiktiva case från Malmö mot Diskriminerings casesamling, för att fräscha upp kunskaperna om diskrimineringslagen, barnkonventionen och samhällsnormer
- Gruppen tittade på informationshäften från tidigare projekt hos Malmö mot Diskriminering

---

[26] Filmen finns på Youtube, https://www.youtube.com/watch?v=yCliOl9Dqro&t=644s
[27] Antidiskrimineringsbyrån Uppsala, Malmö mot Diskriminering. 2018. *Verktygsboken PraLin: Praktiskt arbete med lika rättigheter i skolan.*
[28] Se bilaga 5.
[29] Läs om denna på sida 66.

- Ungdomarna berättade historier som skulle kunna ingå i häftet som exempel på hur diskriminering fungerar.

Gruppen som arbetade med rasism i vården gjorde följande:
- Gruppen gick igenom en samling berättelser, forskningstexter och tidningsartiklar som illustrerade hur rasism kan komma till uttryck inom vården
- Utifrån detta temat upprepades lärdomarna från tidigare träffar om diskrimineringslagen, barnkonventionen och samhällsnormer
- Gruppen spånade kring en kampanj för sociala medier

Träff 6: Avslutande arbete med aktioner
Syftet med den sista träffen var att avsluta det arbete som påbörjades inom ramen för aktion II och aktion III. Grupperna jobbade separat och självständigt med detta. Efterarbete gjordes i huvudsak av Aktion som metods projektmedarbetare, med input från Expertrådet.

Avslutningsceremoni
Kort efter den sista träffen anordnades en avslutningsceremoni för att fira det fina samarbetet och hylla ungdomarna för deras engagemang och nyvunna kunskaper. Ungdomarna tilldelades diplom som undertecknats av Malmö mot Diskriminerings styrelse och fick varsin gåva och blombukett. Var och en berättade om något som de lärt sig, eller lämnade medskick till Malmö mot Diskriminering i vårt fortsatta arbete för att motverka diskriminering av barn och unga. Vi fikade och skålade med bubbel!

Resultat och framgångsfaktorer
Sju ungdomsledare från Möllans Basements slutförde utbildningsserien och bildade ett eget Expertråd mot diskriminering. De lärde sig förstå och tillämpa diskrimineringslagen och barnkonventionen, och resonera kring samhällsnormer och strukturer som ett sätt att förstå och förklara varför diskriminering förekommer.

”Jag har lärt mig så mycket så jag vet inte ens hur jag ska sammanfatta det. Det har varit alltifrån hur man ska hantera en situation där någon har blivit diskriminerad, hur lagen ser ut och vad som faller inom kategorin för diskriminering och om normkritik. Jag har blivit mycket medveten om olika situationer och saker som jag tidigare ignorerat och inte varit lika bekant med. Så jag älskar detta!”

Deltagare i Expertrådet om att samverka med Malmö mot Diskriminering.

Deltagarna från Expertrådet har berättat att samarbetet har gett dem mer kunskap om diskriminering och vetskap om att de kan anmäla om de själva eller någon de känner skulle bli utsatta för diskriminering. De har också berättat att de kommer använda sina nyvunna kunskaper från samarbetet för att utbilda andra unga om deras rättigheter och om diskriminering. Malmö mot Diskriminering fick i gengäld kunskap av Expertrådet kring upplevd diskriminering hos unga, förståelse för ungas situation samt erfarenheter av att samverka med unga kring frågan. Detta resulterade i ett mer bestående samarbete med Möllans Basement kring diskriminering av barn och unga.

Tips
Säkerställ att utbildningen tas fram genom likvärdig samverkan mellan den utbildande organisationen och utbildningsdeltagarna. Både så att utbildningen utformas utifrån båda parternas input och önskemål, och genom att lärda kunskaper och levda kunskaper får lika mycket utrymme under utbildningstillfällena. Läs gärna mer om Expertrådet och jämbördig samverkan mellan unga och vuxna på sida 21.

Här är några generella tips för genomförande av utbildningsserien:

- Utbildningen bör hållas fysiskt i minst 3h per tillfälle
- Om ungdomarna går i skolan eller jobbar, så bör utbildningarna hållas på helgerna. Annars blir dagarna väldigt långa, och inlärning försvåras av att deltagarna är trötta redan när träffen börjar.
- Löpande praktisk tillämpning av lärdomarna, genom casestudier

- Löpande repetition av utbildningens innehåll
- Återkommande normkritiska övningar för att synliggöra samhällsnormer som samspelar med diskriminerande strukturer.

Hur utbildningsserien skulle kunna läggas upp annorlunda:

- Sammanfoga barnkonventionen med utbildningen om diskrimineringslagen, eller i vart fall tydligare fastställa deras gemensamma ramverk. Detta för att undvika risken att det blir två olika konceptuella ”boxar” som kan kännas svårförenliga för en målgrupp som inte vanligen befattar sig med lagar och konventioner. Förslagsvis kan barnkonventionen förenas med utbildning om diskrimineringslagen, som en fördjupning på diskrimineringsgrunden ålder.
- Ha ett gediget pass om aktiva åtgärder mot diskriminering inom skolan och arbetsliv (diskrimineringslagens tredje kapitel).

Fortbildning av skolpersonal

En del av aktion II mot islamofobi

Fortbildningen planerades och genomfördes gemensamt av Expertrådet och Aktion som metod i samverkan med en grundskola. Idén till fortbildningen kom från Expertrådets analys och förslag på lösningar för att motverka strukturell diskriminering av unga muslimer. Expertrådet menade att skolpersonal måste vara en målgrupp för aktion II. Detta grundade ungdomarna i erfarenheter av lärare som agerar utifrån omedvetna normer kring religion och som saknar kunskap om islam.

Fortbildningen syftade till att medvetandegöra skolpersonalen i sina egna normer kring religion och islam i synnerhet samt att börja kartlägga risker för diskriminering och hinder för lika rättigheter kopplat till religion i den egna skolan. Därmed var syftet inte bara att höja kunskapen, utan också att skapa en process som förändrar. Utgångspunkten och kontexten är det förebyggande och främjande arbetet mot diskriminering som alla skolor ska bedriva, i diskrimineringslagen kallat *aktiva åtgärder.*

Expertrådets analys som grund

Tre av deltagarna i Expertrådet valde att arbeta fram fortbildningen tillsammans med en av Aktion som metods utbildare. Det första steget var att fånga in konkreta exempel på risker för diskriminering och hinder för att ingå på lika villkor i skolan och i undervisningen – kopplat till islamofobi. Dessa exempel blev sedan en del i fortbildningen. Nästa steg var att tillsammans fånga in vad skolpersonalen behöver fortbildas kring. Deltagarna från Expertrådet lyfte här kunskap om diskrimineringslagen, ökad medvetenhet om egna normer och hur dessa kan påverka eleverna samt verktyg för att skapa jämlika grupper i skolan.

Vi hämtade erfarenheter och övningar från det interreligiösa arbetet i skolor, som Fryshuset bedriver genom verksamheten ”Tillsammans för Sverige”. Här finns en vana vid att skapa rum som synliggör olika perspektiv och erfarenheter och utforskar kontroversiella frågor utan att hamna i rätt-fel, svart-vitt tänkande.

Finna en skola

Vi kontaktade en grundskola där vi visste att det i ledningen fanns ett engagemang för likabehandling. Vår kontaktperson blev kuratorn, som deltog i planeringen för att fortbildningen skulle passa in i och ingå i skolans systematiska likabehandlingsarbete – och därmed kunna ge en verklig effekt för elevernas lika rätt till utbildning.

Genomförande

Fortbildningen förlades till två träffar om 2,5 timmar vardera och leddes av Aktion som metods utbildare tillsammans med en deltagare i Expertrådet.

Träff 1

Efter en inledande presentation och incheckningsrunda, startade fortbildningen med skapandet av ett *tryggare rum*[30] genom att vi gemensamt bestämde förhållningssätt för träffen. Ett kort utbildningspass om diskrimineringslagen och hur aktiva åtgärder och skollagen samspelar följde, med fokus på diskrimineringsgrunden religion eller annan trosuppfattning. Efter detta höll vi i en medvetandehöjande workshop med två övningar för att låta skolpersonalen synliggöra och reflektera över sina normer och föreställningar kopplade till religiositet. Dessa hämtade vi från Fryshusets interreligiösa verksamhet ”Tillsammans för Sverige”. I den avslutande delen fick deltagarna en arbetsuppgift till nästa träff, att reflektera över hur ens egna normer påverkar ens interaktion med eleverna. Vi avsatte gott om tid för gemensamma reflektioner och en utcheckning där de berättade vad de fått med sig från fortbildningen samt en utvärdering som de fyllde i digitalt.

Träff 2

Vi upprepade övningen tryggare rum och följde sedan upp arbetsuppgiften. Därefter höll vi ett fördjupande utbildningspass i hur normer, makt och likabehandling hänger ihop, utifrån metodboken PraLin.[31] En normkritisk övning utifrån diskrimineringsgrunderna religion och etnicitet följde, med syfte att få syn på hur normer och makt hänger samman samt egna privilegier.[32] I nästa övning fick skolpersonalen börja en kartläggning av risker för diskriminering och hinder för lika rättigheter för eleverna i den egna skolan, utifrån diskrimineringsgrunden religion. Vi använde övningen ”Huset”, i metodboken PraLin. Efter detta följde kollegialt lärande i smågrupper och i helgrupp kring hur personalen och skolan kan arbeta förebyggande och främjande för likabehandling utifrån religion och annan trosuppfattning.

[30] Se Bilaga 4. Tryggare rum för ett exempel på gemensamma bestämmelser.
[31] Finns att ladda ned på Malmö mot Diskriminerings hemsida, se referenslistan på sida 72.
[32] Vi använde övningen ”Bussen” från handboken *Vit, svart eller brun - Handbok om aktiva åtgärder kopplat till hudfärg*, av Kitimbwa Sabuni. Vi förändrade övningen genom att deltagarna tilldelades roller – som vi hämtade från en annan övning; ”Privilegiepromenaden”.

I den avslutande delen avsattes tid till gemensamma reflektioner, en utcheckning där deltagarna berättade vad de fått med sig från fortbildningen samt en stund för att fylla i en digital utvärdering.

Resultat och framgångsfaktorer

Genom fortbildningen höjdes skolpersonalens medvetenhet om egna normer kring religion samt kunskapen om hur skolan kan undanröja risker för diskriminering och hinder för lika rättigheter för eleverna utifrån diskrimineringsgrunden religion och annan trosuppfattning. Deltagarna upplevde att de fått ny kunskap och blivit medvetna om nya saker. De lyfte särskilt fram det goda samtalsklimatet och samtalen som kom ur det. Risker för diskriminering och hinder för lika rättigheter kartlades och skickades vidare till skolans arbete med aktiva åtgärder. Skolans kontaktperson tog övningar och upplägg med sig, och kommer genomföra liknande workshoppar med övriga anställda.

Framgångsfaktorer för denna fortbildning var god samverkan mellan Expertrådet, Aktion som metods utbildare och skolan. Utbildaren utgick från Expertrådsdeltagarnas input och tog fram ett förslag på upplägg som stämdes av med både Expertrådsdeltagaren och med skolans kontaktperson. Det var mycket positivt att utbildaren ledde fortbildningen tillsammans med en ung person som själv är rättighetsbärare i sammanhanget. Utbildarens juridiska expertis och vana vid att hålla den här typen av fortbildningar kombinerades med Expertrådsdeltagarens självupplevda erfarenheter, reflektioner och perspektiv.

Tips för fortbildningen

- Lämna gott om tid för deltagarnas reflektioner och underlätta för skolan att ta arbetet vidare på ett systematiskt sätt.
- Ta minnesanteckningar från de interaktiva delarna, sammanställ och lämna över till skolan som ett bidrag till likabehandlingsarbetet.
- Boka gärna in ett överlämningsmöte med ledningen för att säkerställa att tar till sig de risker och hinder som har identifierats, liksom de tips på åtgärder som kommit fram.
- Håll fokus på personalen! Detta är deras tid för självreflektion; hur kan jag som skolpersonal bidra till risker och hinder för lika rättigheter? Hur kan mina normer och beteenden påverka eleverna?
- Hur personalen kan använda övningen och dialogverktygen med eleverna är en annan fråga, som personalen får ta vidare själva.

Verktyg: juridik

I varje aktion är juridiken ett centralt verktyg. Förutom att varje aktion har föregåtts av en utredning av individärenden eller en rättsutredning, består varje aktion av åtminstone en insats där juridiken är det huvudsakliga verktyget. Men juridiken har inte stått ensam. I varje aktion har våra juridiska verktyg kombinerats med samtal eller samverkan med barn och unga som berörs av diskrimineringen. I detta avsnitt ges fyra exempel på hur juridiken har använts som verktyg i aktionerna.

Strategisk processföring i allmän domstol

En del av aktion I mot bristande tillgänglighet

Inom Malmö mot Diskriminerings juridiska verksamhet växte en frustration över att inte räcka till för att hjälpa alla som hörde av sig till oss rörande bristande tillgänglighet i skolan. Trots den stora mängden liknande ärenden och trots att rättsläget var relativt tydligt hade inte ett enda ärende kring pedagogisk tillgänglighet drivits i domstol.

Ur frustrationen växte idén om att försöka få fram en *vägledande dom*[14] som kunde öppna dörren för en strukturell förändring. Genom att ha det enskilda barnets bästa för ögonen och samtidigt bevaka intresset hos andra barn som dagligen utsätts för denna typ av diskriminering, kunde Malmö mot Diskriminering göra det mesta möjliga av sina resurser. Målet var en dom som skulle få maximal effekt för så många som möjligt.[15]

Genomförande

Strategisk processföring innebär att driva en domstolsprocess med mål att åstadkomma en större samhällsförändring. Målet påverkar urval och förarbete samt hur domstolsprocessen och förändringsarbete bedrivs. Malmö mot Diskriminerings mål i det här fallet var att utifrån strategiska avväganden få till en vägledande dom som skulle vara användbar inte bara för den enskilda eleven utan många. Så här gick det till.

[14] När en hovrätt eller högsta domstolen har dömt i en fråga kan domen bli vägledande för hur andra domstolar ska döma i liknande situationer. Detta kallas för domstolspraxis. En praxisskapande dom ger domare vägledning i hur de ska döma i liknande mål.

[15] På sida 60 kan du läsa om mediamodellen som togs fram för att få mesta möjliga spridning av den vägledande domen.

Steg 1. Identifiera gemensamma teman

Första steget var att identifiera återkommande teman bland inkomna anmälningar. *Vad hade ärendena gemensamt?* Ett stort problem var att skolorna varken hade tillräcklig kunskap om hur de kunde stötta eleverna eller hade de resurser som krävs. Anmälningarna var ofta stora och gällde många olika problem som sträckte sig över flera år. I många anmälningar önskade eleverna sig en resursperson. I flera ärenden fanns det ett eller flera beslut där Skolinspektionen konstaterat att skolan hade brustit, men tyvärr hade det inte resulterat i att eleven fått det stöd som den hade rätt till. Skolinspektionen kritiserade ofta att skolor inte följt lagens krav på att snabbt göra en utredning eller sätta in åtgärder. Det var även vanligt att Skolinspektionen kritiserade hur utredningen hade gjorts eller innehållet i åtgärdsprogrammet.

Steg 2. Välja en enkel men betydelsefull process

Målet var att skapa en dom som skulle bli så användbar som möjligt för så många som möjligt. Därför krävdes en vanlig men betydelsefull fråga som var enkel att driva, både för Malmö mot Diskriminering och så småningom för andra. Som jurist kan det vara lockande att driva oprövade, komplicerade frågor men diskrimineringslagen är fortfarande så oanvänd att det behövs processer även för frågor som anses juridiskt enkla. Därmed föll valet på frågan om *tiden* det tar för skolor att överhuvudtaget sätta igång en utredning om särskilt stöd och sedan tiden det tar för skolor att sätta in åtgärder. Detta var ett gemensamt tema hos ärendena och det är relativt enkelt att bevisa (särskilt i de fall där skolan redan svarat Skolinspektionen när de ansåg att de kände till elevens behov av särskilt stöd). Datum för skolans kännedom, datum när skolan gjort färdigt en utredning och datum när åtgärdsprogram är klart blir därför sällan frågor som behöver bevisas i domstol.

”Skolans dröjsmål med att sätta igång utredningar blir ofta starten på fler misstag som gör att elever tidigt hamnar hopplöst efter. Därför var detta en betydelsefull fråga att driva.”

Disa Nordling, jurist på Malmö mot Diskriminering.

Steg 3. Välja ett rent ärende

I de flesta ärenden hade skolorna brutit mot lagen på många sätt under flera år. I flera ärenden fanns dessutom mer än ett beslut från Skolinspektionen som riktade kritik mot skolorna. Eftersom ärenden gällde individuella anpassningar fanns det i varje fall en mängd saker som var specifika för den enskilda eleven. Det fanns en risk att en dom inte skulle bli användbar om den fokuserade för mycket på specifika delar i det individuella fallet. Därför ville vi hitta ett ärende där vi kunde *fokusera på frågan om tiden* och *driva en avskalad process* utan för många sidospår. Då motparten säkert skulle intressera sig för att framställa fallet som komplicerat valdes ett ärende där vi *pedagogiskt kunde visa det enkla i frågan.*

Malmö mot Diskriminering valde att gå vidare med ett ärende där Skolinspektionen hade kritiserat skolan. Det hade tagit skolan fyra månader att bli klar med en utredning och ytterligare sex veckor innan åtgärdsprogrammet var klart. Eftersom Skolinspektionen oftast riktar kritik om det gått mer än en månad ansåg vi att detta var tillräckligt lång tid för att det skulle vara tydligt att skolan inte agerat snabbt nog. I de flesta fall tar det dessutom längre tid för skolorna, vilket bäddade för en användbar dom.

Barnrättsperspektivet och barnets perspektiv

I arbetet med att välja fråga, ärende och strategi har barnrättsperspektivet väglett arbetet. För det aktuella barnet fanns två beslut från Skolinspektionen som kritiserade skolan. För att inte riskera att påverka elevens skolgång negativt avgränsades domstolsprocessen till det som hänt på mellanstadiet.[16] Malmö mot Diskriminering pratade också med barnet kring vilken sorts bevisning vi skulle föra och att barnet inte skulle behöva vittna. Barnet hade en stark egen vilja av att processen skulle kunna hjälpa både hen och andra elever. Valet att fokusera på vissa delar av det som hänt för att göra domen så användbar som möjligt för andra var helt i linje med hens önskemål.

Resultat och framgångsfaktorer

Arbetet ledde fram till en mycket allmängiltig och användbar dom. Malmö mot Diskriminering vann både i tingsrätt och hovrätt och motparten fick inte prövningstillstånd när de överklagade till Högsta domstolen. Malmö mot Diskriminering hade lyckats med att skapa en dom som varit genom hela det svenska rättssystemet och som därmed blir vägledande för liknande fall framöver! Eftersom processen var avskalad och enkel kunde många elever och deras föräldrar tydligt se att de också hade rätt till diskrimineringsersättning i deras fall. Ett stort föräldranätverk valde att skicka ut domen till en mängd kommuner som en upplysning om deras skyldigheter. Många hörde av sig till Malmö mot Diskriminering och vittnade om hur de på olika sätt använde domen för att trycka på för att elever skulle få sina rättigheter tillgodosedda. Domens spridning ökade ytterligare genom opinionsbildningen som beskrivs på sida 60.

Det är en framgångsfaktor att ta del av barnets eget perspektiv och låta hen vara del i förarbetet till domstolsprocessen samt att på förhand göra strategiska överväganden kring hur en dom kan komma att användas i framtiden.

Det är resurskrävande att driva domstolsprocesser och många organisationer saknar möjlighet att använda sig av strategisk processföring. Men – resultatet av en strategisk domstolsprocess kan innebära att andra inte behöver gå till domstol utan kan använda sig av den befintliga domen som påtryckningsmedel.

[16] Under hela domstolsprocessen gick eleven på högstadiet.

Något att se upp med när man utifrån ett individärende vill driva en strategisk process är avvägningen mellan individens intressen och intressen hos andra som tillhör gruppen som utsätts. I det här fallet hade eleven både intresse av upprättelse för egen del och för att bidra till förändring för andra elever. Det bidrog till en bra dialog kring de strategiska avvägningar som vi sedan gjorde. För eleven blev det en positiv upplevelse att efter år av försummelse från skolan få upprättelse och samtidigt vara en del av en större samhällsförändring.

Överklaga kommunalt beslut

En del av aktion II mot islamofobi

”Jag tror att det är oftast det som händer, att man blir rädd och man vet inte vad man ska göra med den rädslan som man utvecklar och istället blir det till ett självhat. För jag har själv hamnat i någon form av identitetskris: är jag palestinier eller är jag svensk? Vill jag vara muslim? Jag tvekar på min religion vissa gånger. Vem är jag som person? […] För det har varit diskriminering. Det har varit förtryck. Det har varit saker som man behövt tänka på som andra inte behövt tänka på. Och jag tror på att få barn att känna sig säkra, att det inte är fel på dem, utan att det är andra som behöver ändra på sina åsikter. Att man verkligen bygger på deras självkänsla och stärker dem i vilka de är och inte ändrar på dem för att passa in.”

Ung slöjbärande muslim som deltagit i Aktion II

Samma dag som Skurups kommun meddelade beslutet om slöjförbud tog en Skurupsbo kontakt med Malmö mot Diskriminering för rådgivning om hur det var möjligt att agera mot beslutet.
Vi analyserade behoven och vad vi som antidiskrimineringsbyrå kunde bistå med. Samtidigt hjälpte en jurist i Stockholm ett par Skurupsbor att överklaga beslutet. Att överklaga Skurups kommuns beslut är en

förvaltningsrättslig process[17], och inte något som ligger inom Malmö mot Diskriminerings kärnområde. Det vi kunde bistå med var därför vårt kontaktnät. Aktion som metod tog kontakt med en rättslig expert på området, Lena Svenaeus[18], som ville hjälpa till. Hon skrev ett rättsutlåtande till stöd för att kommunens beslut var olagligt och i strid med grundläggande mänskliga rättigheter. Vi förde också samtal med Diskrimineringsombudsmannen som beslutat att genomföra en tillsyn över Skurups kommuns beslut.

§

”Sverige är ett av världens högst rankade länder i fråga om jämställdhet mellan könen. […] Jämställdhet i vårt land bygger på att rättigheter och diskrimineringsförbud är knutna till den individ som missgynnas på grund av sitt kön ofta i kombination med etnisk tillhörighet och religion. Det är med andra ord enskilda elever och enskilda lärare som har rätt att ställa krav på att skolan ska skydda dem mot diskriminering på grund av religion. Det är skolans roll och skyldighet att främja deras rättigheter. […] Jämställdhet är inget abstrakt begrepp som kan omtolkas av invandrarkritiska politiker och med maktspråk påtvingas flickor och kvinnor.”

Lena Svenaeus, utdrag ur rättsutlåtande.

Resultat och framgångsfaktorer

Aktion som metods del i detta juridiska verktyg innebar att vi mobiliserade vårt kontaktnät och lyckades få en erfaren jurist och diskrimineringsexpert att bistå med ett rättsutlåtande. Vår samverkan med en rättslig expert säkerställde att förvaltningsrättens beslutsunderlag blev väl underbyggt vilket bidrog till att beslutet

[17] Vid kommunbeslut krävs att den som överklagar beslutet är boende i kommunen, och att överklagan görs inom tre veckor. Då gör förvaltningsrätten en opartisk bedömning och avgör om beslutet ska gälla eller inte. Läs mer här: https://www.domstol.se/amnen/overklaga-myndighetsbeslut/laglighetsprovning/sa-begar-du-laglighetsprovning

[18] Lena Svenaeus forskar om diskriminering och har tidigare varit Jämo, det vill säga föregångaren till Diskrimineringsombudsmannen, DO.

om slöjförbud i Skurups kommun upphävdes.[19] Slöjförbudet gällde grundläggande rättighetslagstiftning som berör alla Sveriges medborgare – inte enbart de som bor i kommunen. Men den genomsnittlige kommuninvånaren har inte tillgång till de juridiska kunskaper eller det kontaktnätverk som krävs för att göra ett överklagande av sådant slag. Nyckeln till framgång var samverkan mellan gräsrotsengagemang, en universitetsprofessor och Aktion som metod.

Strategiska skrivelser

Behovet av att utforska arbetssätt som kan ha strukturell påverkan blir särskilt påtagligt inom vissa samhällsområden – exempelvis vården – där det finns särskilda utmaningar med att samla in och föra bevisning i det enskilda fallet. Strategiska skrivelser kan vara en väg framåt. Verktyget lämpar sig också för frågor där det finns en viktig fråga som behöver belysas men ingen enskild anmälare. Som en del i aktion II och aktion III har vi använt oss av strategiska skrivelser.

Skrivelse till regeringen

En del av aktion II mot islamofobi.

Trots att beslutet inte gällde formellt drabbades barn och unga av beslutet om slöjförbud i Skurups kommun. Vi kom i kontakt med elever som berättade för oss att de hånats och blivit utsatta för trakasserier i skolan. Det var tydligt att det fanns ett stort behov av att agera i frågan – men ingen enskild person trädde fram som anmälare.

Eleverna eller deras vårdnadshavares ovilja att anmäla trakasserierna, liksom att låta Malmö mot Diskriminering utreda händelserna närmare, handlade delvis om en rädsla att detta skulle utsätta eleverna för ytterligare hat och hot kopplat till sin religion – både i skolan och av allmänheten. I andra samtal och workshops med unga, varav flera slöjbärande muslimer, fick vi ta del av liknande farhågor gällande konsekvenserna av att anmäla diskriminering.

[19] Kammarrätten dömde i enlighet med förvaltningsrätten, som konstaterade att kommunens beslut saknar stöd i svensk rätt. Skurups kommun överklagade domen och Högsta förvaltningsdomstolen meddelade i januari 2022 att prövningstillstånd beviljas. Frågan skall alltså prövas av högsta instans.

Diskrimineringsombudsmannen genomförde en tillsyn och konstaterade att klädpolicyn – om den tillämpats – hade utgjort direkt diskriminering. Men, den svenska diskrimineringslagen kräver att det finns en enskild skadelidande som anmäler diskriminering. Så som nuvarande lagstiftning ser ut hade alltså varken DO, Malmö mot Diskriminering eller någon annan antidiskrimineringsbyrå eller ideell organisation möjlighet att väcka talan om vi inte agerade för en bestämd anmälares räkning.

Med utgångspunkt i dessa erfarenheter och rädslor hos barn och unga, påbörjade därför juristerna i Aktion som metod en rättsutredning som utmynnade i en strategisk skrivelse till regeringen. Syftet med skrivelsen var att uppmärksamma regeringen på de svårigheter som uppkommer när anmälare inte vågar träda fram och vittna mot trakasserier och hot. I skrivelsen påtalas att skyddet i diskrimineringslagen måste stärkas när det gäller denna typ av ärenden.[20]

Resultat och framgångsfaktorer

Att uppmärksamma regeringen på behovet att utöka diskrimineringslagens skydd på detta vis var ett sätt att runda diskrimineringslagens krav på en enskild skadelidande. Skrivelsen som skickades till regeringen blev också ett led i ett strukturellt förändringsarbete. Nackdelen med detta tillvägagångssätt är att det är ett ”trögt” verktyg, där det inte går att kräva någon återkoppling från mottagaren och eventuell respons kan dröja mycket lång tid.

Om ideella föreningar haft möjlighet att föra talan gentemot ett generellt diskriminerande beslut skulle drabbade individer få ett bättre skydd. Detta eftersom den enskilde då skulle undvika utsattheten som en anmälan och en eventuell framtida domstolsprocess innebär. Sannolikt hade då personer – inte minst unga – vågat anmäla diskriminering i större utsträckning, vilket i sin tur hade kunnat leda till mer rättspraxis i diskrimineringsmål och till ett större genomslag för diskrimineringslagstiftningen. Nuvarande lagstiftning riskerar också att strida mot EU-rätten.[21]

[20] Skrivelsen kan läsas i sin helhet på Malmö mot Diskriminerings hemsida, se Referenslistan på s 74.
[21] Jämför EU-domstolens resonemang i C- 54/07 Firma Feryn.

Skrivelse till IVO

En del av aktion III mot rasism

Utredningen av händelsen där ett barn blivit utsatt för rasism på en skånsk akutmottagning ställde höga krav på att tänka nytt. Anhöriga till barnet intygade att sjukvårdspersonalen inte tagit barnets upplevelse och sjukdomstillstånd på allvar och att vårdförloppet därför fördröjts. De upplevde att detta berodde på vårdpersonalens fördomar gentemot barnet, med koppling till barnets etnicitet. Som med många diskrimineringsärenden inom vården skulle dock även detta vara svårt att driva i domstol på grund av bevissvårigheter.

Att peka på strukturella problem inför en tillsynsmyndighet kan vara ett bra sätt att lyfta diskriminering som är svår att bevisa. När man utgår från ett enskilt ärende är det mycket viktigt att anmälaren inte blir ett verktyg för att bedriva förändringsarbete, utan att anmälarens behov iakttas i första hand. Vi har lagt mycket arbete på att bibehålla familjens anonymitet och integritet.

Vårdinrättningar är skyldiga att utreda och anmäla händelser som medfört eller hade kunnat medföra en allvarlig vårdskada till IVO genom en så kallad lex Maria-anmälan. En sådan utredning kan ta mycket lång tid. För att kunna agera snabbare och inte behöva vänta på IVO:s beslut, valde vi att som en del i aktion III skriva ett yttrande till IVO som ett komplement till den anmälan sjukhuset själva var skyldiga att upprätta. Med hjälp av en läkare som bidrog med sin medicinska expertis kunde vi lyfta de medicinska felaktigheter som hade begåtts i fallet. Vi la tonvikt på att strukturell rasism inom sjukvården är ett enormt problem som behöver granskas. Vi tryckte på att IVO skulle undersöka om strukturell rasism kunde ha påverkat den behandling som barnet fick. Vi lyfte också vikten av att IVO genomför en barnkonsekvensanalys i denna typen av ärenden.

I de delar av skrivelsen som fokuserade på strukturell rasism i vården låg fokus främst på följande slutsatser:

- I Sverige finns en avsaknad av rasistisk självinsikt, framförallt inom vården.
- Både läkare och läkarstudenter vittnar om omfattande rasism.
- Vårdtagare vittnar om rasism och att inte bli trodda på, på grund av sin etnicitet.

- Rasismen är ofta strukturell och subtil, och därför svår att konfrontera direkt.
- Det finns ingen forskning som handlar om rasism mot barn och unga inom vården.

För att lyfta barnperspektivet i yttrandet tryckte Malmö mot Diskriminering på att IVO bör göra en **barnkonsekvensanalys** inom ramen för sin utredning och när de fattar beslut i ärendet. Genom yttrandet ifrågasattes därmed hur Region Skåne säkerställer barnrättsperspektivet, framförallt utifrån att Barnkonventionen blivit lag samt att Region Skånes antagit en egen Policy för barnets rättigheter.

I ärendet har kommunikationen med vårdgivaren varit god, vilket varit väsentligt då de godtagit att Malmö mot Diskriminering bifogade ett eget yttrande till IVO. Yttrandet inkom till IVO bara några dagar innan drygt tusen läkare och studenter gick ut med ett krav på att myndigheter ska granska rasistiska strukturer. Malmö mot Diskriminering bidrar med ytterligare ett värdefullt perspektiv i sammanhanget – nämligen barnrättsperspektivet som inte har lyfts i andra kanaler.

I samtal vi fört med IVO har det framkommit att det saknas en strukturell granskning på högre nivå som specifikt omfattar patienter med utländsk härkomst. Här ser vi ett stort behov av att undersöka om vårdskador drabbar barn som rasifieras i högre grad än andra barn.

Aktion som metod har även haft en dialog och ett erfarenhetsutbyte med DO, där vi lyft de svårigheter vi har sett under vårt arbete med diskrimineringsärenden i vården. I erfarenhetsutbytet deltog medarbetare från andra antidiskrimineringsbyråer samt bland annat medarbetare på DO:s rättsliga enhet. Inför utbytet tog vi också fram en skrivelse och en problemformulering för att lyfta våra erfarenheter av frågan. DO vittnade om samma problematik som vi möter.

Resultat och framgångsfaktorer

IVO:s tillsyn pågår fortfarande och IVO har ännu inte kommenterat skrivelsen.[22] Förhoppningen är att de mediakampanjer som pågick under samma tid som yttrandet skickades in kommer att stärka IVO i uppfattningen om att strukturell rasism inom vården är en fråga som behöver prioriteras. Att arbeta med en aktion kring ett högaktuellt ämne är generellt sett en fördel då det kan ge mer kraft åt aktionen. Skrivelsen var ett sätt att tänka utanför boxen, då IVO inte granskar rasistiska strukturer inom vården. Sjukvården är ett område som behöver ett brett och kreativt förändringsarbete och vi tror att den här typen av insatser kan vara en viktig del i det arbetet.

Tips

För en organisation som inte har juridik som expertisområde kan strategiska skrivelser med stöd från en samverkande organisation eller sakunnig person vara ett alternativ. Att svara på remisser är ytterligare ett exempel. När Regeringskansliet skickar ut ett förslag på remiss kan var och en som har synpunkter på förslaget yttra sig över det – det krävs alltså inte att en organisation är listad som remissinstans för att få skriva ett yttrande.

[22] Februari 2022.

Verktyg: opinionsbildning

I varje aktion har vi kopplat på någon form av opinionsbildande verktyg för att öka genomslaget, till exempel genom att kombinera juridiken med ett strategiskt mediaarbete. Ungas delaktighet och samverkan med sakunniga har varit en framgångsfaktor här liksom i metoden i sin helhet. I detta kapitel redogör vi för vårt opinionsbildande i aktionerna.

Rapport med barnperspektiv

En del av aktion I mot bristande tillgänglighet

I samverkan med ett lokalt museum hade vi planerat kreativa workshops för barn med neuropsykiatriska och andra funktionsnedsättningar att uttrycka sig kring sina upplevelser med valfritt medium. Innan den första workshopen hann äga rum slog dock coronapandemin till med full kraft. I det rådande läget kunde vi inte involvera barn och unga på det direkta sätt som vi hade önskat. Vi hittade en kompromiss genom rapporten *Fråga barnet vad det behöver,* som skildrar barns upplevelser av att utsättas för bristande tillgänglighet i de individärenden som låg till grund för aktion I.

Barnen erbjöds att medverka på valfritt sätt, utifrån sina särskilda behov och förutsättningar. Samtliga valde att medverka genom att anonymt dela med sig av den anmälan de redan hade gjort till Malmö mot Diskriminering. Barnen var positiva till att dela med sig av sin situation för att hjälpa andra barn i liknande situationer. På så sätt tror och hoppas vi att de har fått uppleva delaktighet i något större.

> *”Det kändes bra att vara med i rapporten, för jag fick berätta och få min historia hörd. Nu kan människor och samhället få veta hur det känns när ett barn sitter i rullstol och blir kränkt som jag blev.”*
>
> Ett barn som berättar i *Fråga barnet vad det behöver.*

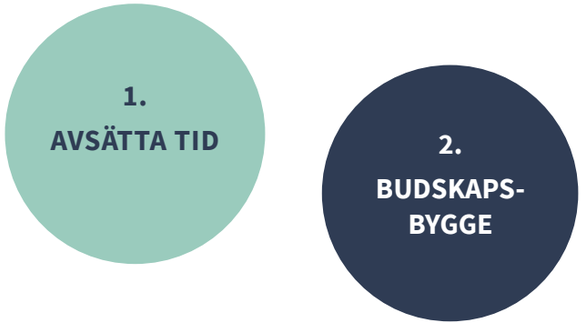

Resultat och framgångsfaktorer
Målgruppen för rapporten är beslutsfattare som möter barn och som fattar stora och små beslut i åtgärder som rör barn med funktionsnedsättningar. Genom ett webbinarium i samverkan med Funktionsrätt Sverige fick rapporten god spridning till myndigheter, kommuner och rättighetsorganisationer. För att ta del av berättelser från barn som utsatts för bristande tillgänglighet och för en rättslig fördjupning i barnrättsperspektivet och diskrimineringslagen, se rapporten.[33]

Mediamodellen

En del av aktion I mot bristande tillgänglighet

Malmö mot Diskriminering hade uppnått en vägledande dom gällande pedagogisk tillgänglighet[34] och behövde få maximal spridning av den med hjälp av media. Om vi lyckades få ut budskapet att skolor dagligen utsätter elever med funktionsnedsättning för diskriminering på bred front skulle domen ha potential att leda till strukturell förändring. I samverkan med Johanna Parikka Altenstedt, mediepedagog, journalist och jurist med en lång erfarenhet av journalistik och kommunikation, tog vi fram en strategi som vi arbetade efter. En del i vårt metodutvecklande arbete var därför att undersöka hur vi kan arbeta för att få större medialt genomslag för komplexa budskap.

Mediearbete i fem steg
Arbetssättet som vi testade bygger på att göra fem saker systematiskt:

1. Avsätta ordentligt med **tid** för ett grundligt mediearbete.
2. Arbeta med **budskapsbygge** i Message House.
3. Analysera **målgrupper** och vilka medier som når dessa.
4. Ta fram **strategier** för att få uppmärksamhet för vårt budskap och **medieträna**.
5. **Samverka** med nyckelaktörer som också har intresse i frågan.

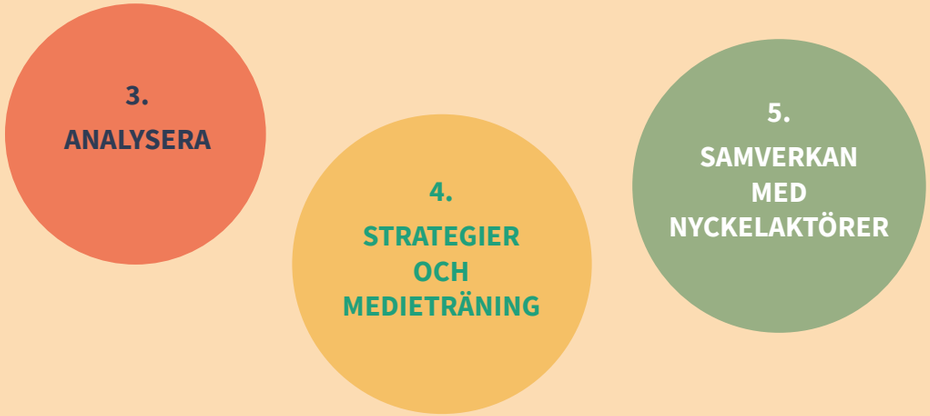

Avsätta tid
Det absolut viktigaste som vi gjorde annorlunda jämfört med tidigare var att denna gång låta vårt mediearbete ta tid. I det här fallet har vi låtit både förarbete, genomförande och uppföljning att ta tid.

Budskapsbygge
Message House (budskapshus) är ett verktyg för att förmedla ett budskap på ett sätt som underlättar för mottagaren att ta emot det. Huset blir ett visuellt hjälpmedel för dig att renodla budskap och komma ihåg det som ska förmedlas i pressmeddelanden, artiklar och intervjuer. Verktyget används globalt inom PR och marknadsföring. Den klassiska modellen som ser ut som ett romerskt tempel utvecklades av den amerikanska PR-byrån Burson Cohn & Wolfe. Under de senaste tio åren har tankemodellen även tagit sig in på utbildningsområdet och i tillämpning av rätten. Idag finns modellen enligt *open source*-principen för alla att använda sig av.[35]

Message House byggs genom att brainstorma fram budskap som sedan placeras i ett hus. I taket sätter man det absolut viktigaste och övergripande budskapet. För att hitta detta budskap får man fråga sig, varför? I vårt fall; Varför har vi arbetat med strategisk processföring? Men det kan också vara lämpligt att börja i en ännu större fråga som; Varför finns vårt projekt? Eller; Varför finns vår organisation?

[33] Malmö mot Diskriminering, *Fråga barnet vad det behöver – nyckeln för att uppnå kvalitet i åtgärder och beslut som rör barn och unga med funktionsnedsättning.*
[34] Se sida 47 om strategisk processföring.
[35] Om mer information önskas, se www.messagehouse.org

När man hittat det **huvudsakliga budskapet** i taket har man möjlighet att sätta in tre **underbudskap** i husets tre rum. Dessa budskap måste alltid fungera tillsammans med taket men de ska också fungera var och en för sig. Underbudskapen kan vara kronologiska till exempel genom att i det första rummet beskriva problemläget för att i andra rummet gå över till vad man gör åt det och i det sista rummet fokusera på vad man vill uppnå i framtiden. Helst ska man försöka hålla sig till att skriva max två meningar i taket och en mening i respektive rum. Utöver taket och husets tre rum kan man vid sidan av ta fram fakta som stödjer budskapen. Till exempel statistik över hur många som drabbas av en viss problematik eller årtal när en viss lagstiftning kom till, dessa placeras i husgrunden.

Vi började med att skriva ned allt vi ville nå ut med och budskapen spretade åt många olika håll. Ville vi skrämma politiker och skolor med att det kan bli dyrt att bryta mot lagen? Eller var problemet att varken DO eller någon annan driver dessa mål som vi ville belysa? Vem var ”boven” i vår berättelse?

Message House hjälpte oss att sätta fingret på vad som var viktigast att förmedla och vad som riskerade att komma i vägen för vårt budskap. Vi ville nå ut med att det här är ett vanligt, allvarligt problem och att vår dom bekräftat att skolornas försummelse utgör diskriminering. När vi skrev in våra meningar i budskapshuset insåg vi att risken att huvudmännen skulle behöva betala ersättning egentligen inte var lika intressant som att de diskriminerade sina elever. Om vi fokuserade på att det kan bli dyrt för skolorna skulle det kunna leda till medierapportering om ekonomiska aspekter istället för rättigheter vilket inte skulle gynna vårt budskap. Vi insåg också att även om vi anser att det är ett stort problem att det nästan inte finns några aktörer som driver dessa mål så utgör det en egen berättelse som vi får fokusera på en annan gång.

En utmaning i budskapsbygget var att snabbt och enkelt beskriva vad det innebär att Högsta Domstolen, HD, inte gett prövningstillstånd till motpartens överklagande. Vi behövde förenkla utan att för den skull förvanska och vi landade i underbudskap 2 *”HD bekräftar hovrättens bedömning”.* Högsta domstolen hade visserligen inte gjort någon egen bedömning men samtidigt innebar deras meddelande om att inte bevilja prövningstillstånd att hovrättens dom gäller.

HUVUDSAKLIGT BUDSKAP

Skolor begår dagligen allvarliga lagbrott
när de inte ger elever med funktionsnedsättning
anpassningar och stöd som de har rätt till.
Tusentals barn kämpar utan hjälp och får se sin framtid förstörd.

UNDERBUDSKAP 1

Reglerna om anpassningar och stöd finns för att elever ska få den hjälp de behöver för att nå så långt som möjligt i skolan.

UNDERBUDSKAP 2

HD bekräftar nu hovrättens bedömning att det rör sig om diskriminering och att elever som drabbas har rätt till diskriminerings-ersättning.

UNDERBUDSKAP 3

Nu står Sveriges kommuner och andra huvudmän inför ett skarpt läge – det går inte att fortsätta att ignorera de här barnens rättigheter.

HUSGRUND – FAKTA SOM STÖDJER

Skolinspektionen riktar kritik i 400–500 stödärenden per år
Många föräldrar vågar/orkar inte anmäla, så mörkertalet är stort
Därutöver finns tusentals gamla ärenden som inte är preskriberade.

Budskapshuset ovan användes när vi utformade vårt pressmeddelande och som stöd under intervjuer. Vi fetmarkerade nyckelord för att sätta dem i fokus. Beroende på vilken aktör som skulle intervjua oss la vi in viss variation och la tyngden på olika sätt.

Analysera målgrupper och mediekanaler

Våra viktigaste målgrupper kunde delas upp i tre; ansvarsbärarna (skolor, kommuner och friskolor som driver skolorna samt politiker), rättighetsbärarna (eleverna) och slutligen de som försvarar rättighetsbärarna (föräldrar, andra engagerade vuxna och organisationer som bevakar elevernas intressen).

När vi identifierat våra målgrupper ställde vi upp ett drömscenario kring vilka medier vi ville nå ut i för att de skulle nås av budskapet. Vi prioriterade att nå ut i traditionell media då vår organisation inte har så stora plattformar i sociala medier. Eftersom målgrupperna var relativt breda och problemet nationellt kom vi fram till att vi främst önskade publicitet i en rikstäckande större tidning. Vi önskade att det skulle bli en nyhet som plockades upp av många olika medier såväl nationellt som lokalt. Vi bestämde att rikta in oss på Dagens Nyheter, DN, som rapporterat mycket om skolrelaterade frågor. Vi tog fram kontaktuppgifter till journalister på större dagstidningar som skulle kunna vara intresserade av våra frågor samt inom lokalmedia i vårt upptagningsområde. Vi gjorde även kontaktlistor kring fackpress som kunde intressera sig för skolfrågor, samhällsfrågor och funktionsrättsfrågor.

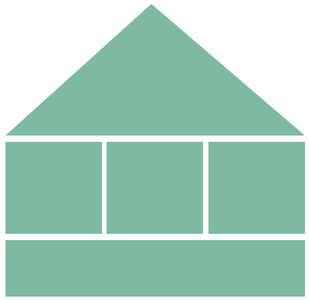

Strategier och medieträning

Nästa steg var att ta fram en strategi för att öka chanserna att nå våra målgrupper. Vi visste att budskapet krävde en journalist som skulle ta sig tid att förstå hur vanlig och allvarlig problematiken är för att prioritera att bevaka frågan. Vi beslutade därför att försöka hitta en journalist som hade ett intresse för antingen barns rättigheter, skolfrågor eller diskriminering mot personer med funktionsnedsättning. Vi fick tips från andra rättighetsorganisationer om journalister som uppmärksammat deras arbete och vi researchade vad olika journalister på DN hade skrivit för slags artiklar. Valet föll på att kontakta en journalist på DN som skrivit flera fördjupade reportage i barnrättsfrågor. Vi erbjöd tidningen att vi skulle vänta med att skicka ut vårt pressmeddelande innan de hunnit publicera en artikel för att ge dem exklusivitet i frågan. Vi reflekterade kring vilka frågor och vinklar

som journalister skulle kunna tänkas komma med och funderade på sådant som vi inte ville skulle hamna i fokus. Vi hade valt ut en talesperson som skulle fronta oss i frågan och lät den *medieträna* genom att få testa att svara på olika sorters frågor och stå kvar vid det budskap vi hade tagit fram oavsett vilken sorts frågor som kom.

Vi förberedde också vår publicering av pressmeddelande med att ta fram statistik och kontakta potentiella intervjupersoner som vi kunde förmedla till journalisterna. I samband med att pressmeddelandet gjordes bifogade vi pressbilder och domen för att underlätta journalisternas arbete. När pressmeddelandet hade skickats ut ringde vi utvalda redaktioner som vi hoppades skulle vilja uppmärksamma frågan. Vi skickade mail med olika vinklar till media med intresse i skol- respektive funktionsrättsfrågor.

Samverkan med nyckelaktörer

Att samverka med andra som också har intresse av att nå ut i frågan är ett relativt enkelt medel för att öka spridningen. Vi hade tät kontakt med ett föräldranätverk som i samband med vårt pressutskick självmant kontaktade olika redaktioner med deras perspektiv i frågan för att hjälpa oss att visa problemets omfattning. Vi samordnade även våra pressutskick med en stor funktionsrättsorganisation som arbetar aktivt med frågan. För att nå ut lokalt i övriga delar av landet informerade vi även Sveriges samtliga antidiskrimineringsbyråer och gav dem möjlighet att förbereda egna pressutskick till deras respektive lokaltidningar.

Resultat och framgångsfaktorer

Ett kvalitativt mediearbete kan ge stora effekter för en liten ideell organisation. Inte minst när det gäller komplexa budskap. Sammantaget fick vi en stor spridning i olika sorters media under en relativt lång tid. Vår satsning resulterade bland annat i en fördjupad artikel publicerad i DN som belyste de frågor som vi ville nå ut

med. Utifrån DN:s artikel gjorde TT en artikel som publicerades i tio dagstidningar, däribland Aftonbladet, Göteborgs-Posten, Smålandsposten och Västerbottenskuriren. Vårt arbete med lokala medier resulterade också i ett längre inslag i P4 Malmöhus och en uppföljande artikel i Sydsvenskan. Skolvärlden, Attention och Hjärnkoll gjorde egna artiklar om nyheten. Kvällsposten publicerade ett öppet brev från oss till kommunen som hade dömts. Det gick över en månad från att DN:s artikel kom till att vårt öppna brev publicerades i Kvällsposten. Organisationer som vi varit i kontakt med såg ett betydligt ökat inflöde av liknande ärenden vilket bekräftade att kunskap om domen nått ut brett.

Tips

- Låt arbetet ta tid.
- Gör färre men större insatser för att kunna lägga tid på budskapsbygge, analys av målgrupper, strategi för nyhetsspridning och samverkan.
- Ett grundligt budskapsbygge underlättar allt övrigt arbete; håll dig inom huset när du tar fram pressmeddelande och när du intervjuas.

Kampanj i sociala medier

En del av aktion III om rasism inom vården

Expertrådet uttryckte ett stort intresse av att få lära sig mer om rasism inom vården. De i sin tur ville även utbilda och informera andra rättighetsbärare genom ett förändringsarbete i sociala medier. De efterfrågade inlägg på instagram riktade till rättighetsbärare och de ville lyfta information om vilken hjälp och stöd som finns att få för den som upplevt rasism inom vården.

> *”De vet inte att det är fel och vi vet att personer drabbas.”*
>
> Deltagare i Expertrådet om varför de ville nå ut till andra rättighetsbärare.

Tillsammans med Expertrådet tog vi fram en plan för en kampanj i sociala medier. Resultatet blev en kampanj som uppmärksammade frågan under en månads tid i Malmö mot Diskriminerings mediekanaler. En landningssida där informationen samlades skapades också på hemsidan. Efter kampanjen har Malmö mot Diskriminering sett en ökning av antalet anmälningar som inkommit rörande rasism inom vården.

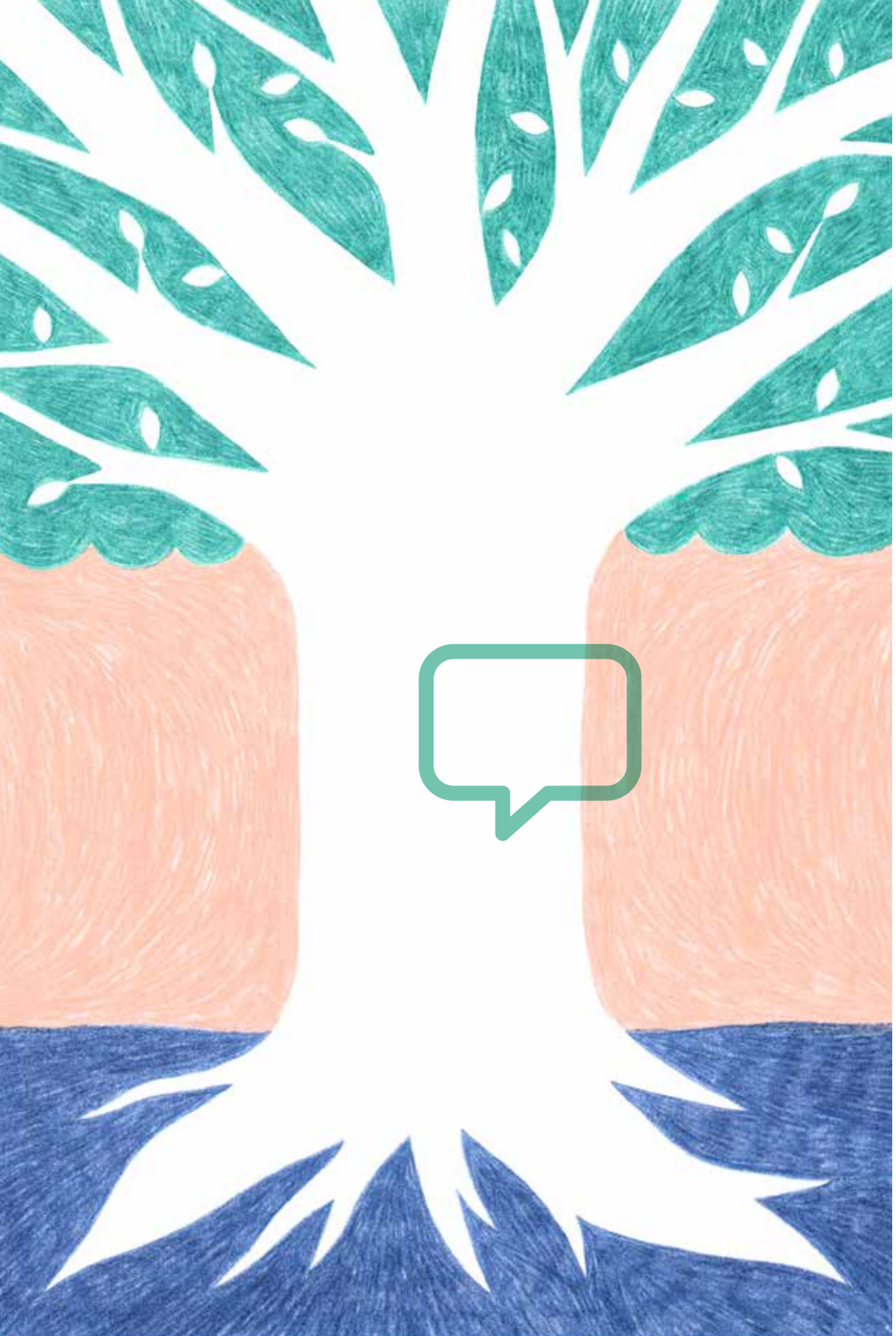

Slutord

Detta är samlade lärdomar från projektet Aktion som metod. Med barn och ungas erfarenheter som grund lyfts perspektivet från den enskilde anmälaren och möjliggör förändring för en större grupp individer. Aktion som metods fyra verktyg - ungas delaktighet och samverkan, dialog, juridik och opinionsbildning – kan i olika kombinationer få större påverkan för det enskilda barnet och i slutändan motverka diskriminerande strukturer. Inför en aktion är samverkan med nyckelaktörer, unga och andra sakkunniga, nödvändiga för att aktionen ska få genomslag.

För framgång krävs att barnrättsperspektivet och diskrimineringslagen är utgångspunkten och genomsyrar allt arbete. Barnrättsarbetet behöver således bedrivas både inom den egna verksamheten och i förhållande till andra aktörer för att motverka individuell och strukturell diskriminering. Barnrättsperspektivet och diskrimineringslagen i samverkan utgör rötterna i trädet och det är i dessa rötter som verktygen kan hämta sin kraft i genomförandet av en aktion mot diskriminering.

Vi hoppas att du och din organisation vill fortsätta att utforska detta arbete med oss.

Tack!

Tack till alla som bidragit till projektet Aktion som metod, för alla barnsoch ungas lika rättigheter och möjligheter. En metod kan aldrig lösa allt – men ett juridiskt förändringsarbete som grundar sig i samverkan med unga och andra nyckelaktörer är en kraftfull början. Därför måste vi vara många.

Rådgivning och uppstart

Önskar ni stöd i ert arbete mot diskriminering?
Malmö mot Diskriminering erbjuder:

- Utbildning i diskrimineringslagen och i barnrättsperspektivet
- Processledning
- Mötesfacilitering
- Professionell juridisk rådgivning.

Malmö mot Diskriminering erbjuder också processtöd och handledning i aktiva åtgärder, för att höja medvetenheten om diskrimineringsfrågor inom till exempel utbildningsområdet och arbetsliv.

Tveka inte att ta kontakt med Malmö mot Diskriminering för mer information om vad vi kan erbjuda.

Referenslista

Al-Khamisi, Rami. 2015. *Rörelsejurister - vägen mot en samhällsförändrande juridik – om makt, civilsamhälle och behovet av nya jurister,* Arena idé, Stockholm. www.arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2015/12/al-khamisi-2015-rorelsejurister-nytt-omslag.pdf (Hämtad 2022-02-21)

Antidiskrimineringsbyrån Uppsala, Malmö mot Diskriminering. 2018. *Verktygsboken PraLin: Praktiskt arbete med lika rättigheter i skolan,* www.malmomotdiskriminering.se/wp-content/uploads/2018/12/PraLin_helaboken_pdf.pdf (Hämtad 2022-02-21)

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14. 2013. *Om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa.*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12. 2009. *Barnets rätt att bli hörd.*

Diskrimineringsombudsmannen. 2022. Utbildningsområdet. www.do.se/diskriminering/diskriminering-olika-delar-samhallet/diskriminering-forskola-skola-hogskola#h-Bristandetillganglighetinomutbildningsomradet (Hämtad 2022-02-14)

Diskrimineringsombudsmannen. 2020. *Diskriminering 2015-2019 – statistik över anmälningar som har inkommit till DO,* www.do.se/download/18.277ff225178022473141e1c/1618941269459/rapport-statistik-anmalningar-2015-2019.pdf (Hämtad 2022-02-14)

Diskrimineringsombudsmannen. 2012. *Rätten till sjukvård på lika villkor,* www.do.se/download/18.277ff225178022473141e31/1618941270686/rapport-ratten-till-sjukvard-lika-villkor.pdf (Hämtad 2022-02-14)

Elmén, Jerk; Marega, Ana. 2020. *Att få plats som en människa i en organisation – aktiva åtgärder i praktiken,* Malmö mot Diskriminering.

EU-domstolen, *mål C-54/07 Firma Feryn,* 10 juli 2008.

Europeiska socialfonden, *Projektplanering enligt LFA-metoden,* Project Design AB, Kari Örtengren 2012, www.esf.se/app/uploads/2021/01/LFA.pdf (Hämtad 2022-01-13)

Fest, Marc, 2016, *The Message House Method,* eBook, Creative Commons. www.messagehouse.org (Hämtad 2021-10-12)

Flamman Socialt Förebyggande Centrum, 2022. *Stå upp!* (häftet *Bryt myten* togs fram i detta projekt), www.flammanmalmo.se/projekt/sta-upp (Hämtad 2022-02-21)

Fransson, Susanne; Stüber, Eberhard. 2021. *Diskrimineringslagen: En kommentar,* 3:e uppl, Norstedts Juridik.

Funktionsrätt Sverige. 2022. *Portal för Funktionsrätt Sveriges arbete med Funktionsrättskonventionen,* www.funktionsrattskonventionen.se (Hämtad 2022-02-21)

Malmö mot Diskriminering, 2021, *Rasism i vården,* www.malmomotdiskriminering.se/rasism (Hämtad 2022-02-21)

Malmö mot Diskriminering, 2021. *Angående skyddet mot diskriminering när enskild skadelidande saknas,* www.malmomotdiskriminering.se/aktion-som-metod (Hämtad 2022-02-21)

Malmö mot Diskriminering. 2021, *Aktion som metod - De Ungas Film,* www.malmomotdiskriminering.se/aktion-som-metod (Hämtad 2022-02-21)

Malmö mot Diskriminering 2020. *Fråga barnet vad det behöver – nyckeln för att uppnå kvalitet i åtgärder och beslut som rör barn och unga med funktionsnedsättning,* www.malmomotdiskriminering.se/publikationer (Hämtad 2022-02-21)

Mitra, Kaberi m.fl, 2021. *1 011 läkare: Agera mot rasismen i vården,* 27 mars, *Expressen,* www.expressen.se/debatt/vi-maste-agera-mot-rasismen-i-varden (Hämtad 2022-02-21)

Nationalencyclopedin. 2022, Islamofobi, www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/islamofobi (Hämtad: 2022:02-22)

Stone, Douglas; Patton, Bruce; Heen, Sheila. 2008. *Svåra samtal: Hur man pratar om det som betyder mest,* Ica Bokförlag.

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag.*

SFS 2018:1197. *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.*

Proposition 2007/08:95. *Ett starkare skydd mot diskriminering.*

Proposition 2017/18:186. *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter,* s. 75.

SOU 2007:6. *Målsägandebiträdet – ett aktivt stöd i rättsprocessen.*

SÖ 2008:26. *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning,* www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionshinder-a4-webboptimerad.pdf

Svenaeus, Lena. 2020, *Rättsutlåtande,* www.malmomotdiskriminering.se/aktion-som-metod (Hämtad 2022-02-21)

UNICEF Sverige. 2018. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter,* www.unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen (Hämtad 2022-02-21)

Bilagor

1. Utredningstrappa
2. Exempel på dagordning i dialogmodellen
3. Övningen Tryggare rum
4. Checklista – är det diskriminering?
5. Utdrag ur häftet *Bryt myten!*

Bilaga 1. Utredningstrappan

I projektet har ett antal frågor tagits fram för att utreda vilket behov av stöd och hjälp barn och unga behöver när de blivit utsatta för diskriminering.[36] Syftet med frågorna är också att sätta fokus på barnet vid mötena och involvera dem i processen. Det är viktigt att barn och unga så snart som möjligt ges möjlighet att uttrycka sin åsikt och att hänsyn tas till den. Frågorna som bör ställas och dokumenteras, i den mån det går direkt till barnet och annars i ett föräldrafokuserat samtal, är följande.

- Vad vill anmälaren uppnå i kontakten med Malmö mot Diskriminering?
- Har barnet och vårdnadshavaren eller annan vuxen olika åsikter?
- Vilka potentiella lösningar ser anmälaren?
- Hur ställer sig anmälaren till att medverka i Aktion som metod, och därmed arbeta bredare än i ett ”vanligt” diskrimineringsärende?
- Hur får barnet komma till tals och får inflytande under handläggningen?
- Hur ser intresseavvägningen utifrån barnets bästa ut, finns det intressekonflikter?

Att arbeta med ärendehandläggning utifrån dokumentation och utredningstrappan

Vi arbetar med att dokumentera våra ärenden och med en utredningstrappa, se nedan. För er som arbetar juridiskt fyller det flera funktioner.

- Det skapar förutsättningar för ett systematiserat arbete med ärendena.
- Handläggaren får lättare överblick över vilka frågor och överväganden som behöver utforskas vidare.
- Genom ärendetrappan ökar chansen för att ingen viktig fråga missas initialt, att handläggaren blir påmind om att anlägga ett barnrättsperspektiv och att alla ärenden utreds på samma sätt.

[36] Underlag är de frågor som ställts i intervjuer med brottsoffer i SOU 2007:6 *Målsägandebiträdet – ett aktivt stöd i rättsprocessen.*

1. Bevisning, bevisbörda och bevissvårigheter

a. Vilken bevisning finns initialt? Vad går att styrka?
b. Vilken bevisning har, genom återkommande rådgivning alternativt genom utredning i ärendet kunnat tillföras i samråd med anmälaren, och hur?
c. Är det möjligt och/eller lämpligt att agera även om bevisning inte finns på annat sätt?

2. Rättsutredningen

a. Vilka rättsfrågor berörs?
b. Är det ett ”rent” diskrimineringsärende, om inte - finns det angränsande rättsområden som rör barns rättigheter, vilka?
c. Är rättsläget klart? Har frågan prövats tidigare?
d. Aktualiseras EKMR, Barnkonventionen eller CRPD?

3. Den bakomliggande strukturen

a. Vad är de troliga orsakerna bakom diskrimineringen? (exempelvis bristande resurser eller brister i ansvarsfördelningen inom skolan, luckor i lagen, kunskap bland personal, barns och föräldrars möjlighet till delaktighet).
b. Vilka bakomliggande strukturer kan spåras? Hur hänger individ och struktur ihop?
c. Är det troligt att fler har drabbats på liknande sätt alternativt kommer drabbas i framtiden?
d. Är det en strategiskt viktig fråga som rör många barn och unga?

4. Potentiella handlingsmöjligheter?

a. Vilka handlingsmöjligheter finns, vilka har uteslutits och varför? (Vad hade gått att göra utifrån ett förändrings- eller samverkansperspektiv respektive utifrån de ungas delaktighet?
b. Vilka möjligheter att agera finns utifrån ett individperspektiv?
c. Vilka möjligheter att agera finns utifrån ett strukturellt perspektiv?

5. Rättsligt ställningstagande

a. Efter avslutad utredning, görs en rättslig bedömning av om diskrimineringslagen har överträtts eller inte.

6. Ärendet avslutas

a. Avslutade ärenden dokumenteras. Av berättelsedokumentet ska framgå vad ärendet gällde, hur lång tid det utreddes och vilket avslut ärendet fick. Även motivering av avslut om detta inte framgår av ärendebeskrivningen. Syftet är att skapa insyn i vilka ärenden vi utrett, hur stor tidsåtgången har varit och vad resultaten har blivit, för att kunna utvärdera och följa upp framöver.

b. Uppföljande kontakt med anmälaren som får möjlighet att lämna synpunkter på om deras förväntningar och mål har nåtts eller inte under handläggningen. Intern utvärdering.

c. Hantera ärendet enligt GDPR.

Bilaga 2. Exempel på Dagordning dialogmöte 1

1. Mötet öppnas (processledaren).
   - Incheckning/deltagare presenterar sig och förhoppningar på mötet.
   - Genomgång av dagordningen.
   - Förhållningssätt för tryggare rum.

2. Kort om den juridiska bakgrunden och ramar, syfte och mål (juristen).

3. Övergripande frågor:
   - Hur ska kommunikationen mellan vårdnadshavare/skola och HAB se ut?
   - Hur drabbas barnet av den bristande tillgängligheten på skolan?
   - Hur förstår vi begreppet samarbete?
   - Hur upplever vi varandras bemötande, hur önskar vi att bemötandet skulle vara?
   - Hur pratar vi om barnet på ett värdigt sätt?
   - Hur behåller vi en god samtalston och ömsesidigt förtroende?
   - Vilka möten ska vi ha, hur ofta och vem ska delta? (Alla beskriver sina drömscenarier, försöka hitta en gemensam väg framåt).
   - Ansvarsfördelningen skola, vårdnadshavare, LSS, HAB.

4. Vägar framåt och formulering av åtaganden.

Paus.

5. Specifika frågor i mån av tid.

6. Vägar framåt, formulering av åtaganden utifrån de specifika frågorna.

7. Mötet avslutas/utcheckning.

Bilaga 3. Övningen Tryggare rum

I Malmö mot Diskriminerings processledande arbete menar vi att en förutsättning för att svåra samtal ska bli konstruktiva och lärande samtal är att det skapas utrymme inte bara för sakfrågan, utan även för våra känslor och identiteter. Det får inte kännas farligt och riskfyllt för deltagarna att uttrycka sina känslor och relatera till sina identitetsberättelser. Tvärtom ska det finnas möjlighet för deltagarna att reflektera kring hur deras känslor och identiteter sätts på spel genom resans gång, och det ska finnas en grundtrygghet i gruppen för att kunna uttrycka sådana överväganden. Övningen Tryggare rum, som finns beskriven i PraLin, är en bra början. Här är ett exempel på en överenskommelse som träffats gemensamt genom denna övning:

- Det som sägs här stannar här.
- Vi har olika perspektiv och erfarenheter.
- Vi antar att den andre har en god intention (även när jag känner mig sårad eller trampad på tårna).
- Oj och Aj. (Om någon säger något som sårar mig eller kränker min identitet, kan jag säga att det var en ”aj” för mig. Den andre kan då säga ”Oj, det var inte meningen vill du berätta varför?”).
- Dialog, inte debatt.
- Vi räcker upp handen.

Bilaga 4. Checklista – är det diskriminering?

Ett stöd som togs fram till vårt kunskapsutbyte kring diskriminering med Expertrådet. Använd gärna som hjälp för att identifiera diskriminering!

Har en person blivit orättvist behandlad/kränkt?
☐ Ja

Finns det koppling till en eller flera diskrimineringsgrunder?
☐ Kön (man eller kvinna)
☐ Könsöverskridande identitet eller uttryck (t ex att vara trans eller icke-binär)
☐ Etnisk tillhörighet (nationalitet, hudfärg, kultur, språk, ursprung)
☐ Religion eller annan trosuppfattning (också icke-troende)
☐ Funktionsnedsättning (fysisk, psykisk, intellektuell)
☐ Sexuell läggning (hetero-, homo-, bisexuell)
☐ Ålder

Vilken form av diskriminering?
☐ Direkt/indirekt diskriminering
☐ Trakasserier (våld, hot, ord, gester)
☐ Repressalier (bestraffningar mot en person som anmält diskriminering)
☐ Sexuella trakasserier (ord, kroppskontakt, gester)
☐ Bristande tillgänglighet; person med funktionsnedsättning får inte samma tillgång till samhället (t ex ingen hiss, inte hjälp att läsa i skolan)

Är det inom en plats/ett område som skyddas av diskrimineringslagen?
☐ Arbetsliv
☐ Skola
☐ Bostäder (inte andrahandsuthyrning eller försäljning)
☐ Varor, tjänster eller evenemang (t ex affärer, banker, festivaler)
☐ Hälso- och sjukvård
☐ Socialtjänsten
☐ Socialförsäkringssystemet (Försäkringskassan), a-kassan eller studiestöd (CSN)
☐ Facket (medlemskap och förmåner)
☐ Värnplikt eller civilplikt
☐ Offentligt anställda – enbart bemötande

Bilaga 5. Utdrag ur häftet *Bryt myten!*

Expertrådet och Aktion som metod bidrog med sin kunskap och skrev ett avsnitt i ett häfte som togs fram av Flamman Socialt Förebyggande Center inom projektet Bryt myten! För att få tag på häftet i sin helhet, kontakta Flamman.

Det hände i skolan

"Min lillasyster bär slöja och har gjort det sedan hon var jätteung. Hon var den enda på hela skolan som hade slöja på sig och hon blev mobbad av rektorns dotter. När man sa till lärarna så sket de i det fullständigt eftersom att det var ju rektorns dotter. När hon var på väg hem från skolan så fick hon kommentarer på skolbussen. Folk sa saker som "Allah Akbar" för att göra narr av henne. Min syster kom hem gråtandes varje dag från skolan och typ önskade att hon kunde ta av sig slöjan och ville inte vara muslim. Hela huset rasade av frågor om religion på grund av förtrycket i skolan. Det var stark mobbning och det skedde varje dag. Det tog mycket på henne och vi fick ha tuffa konversationer med henne varje dag där hemma och verkligen försöka stärka henne i sitt självförtroende. Både hennes självförtroende och självkänsla drabbades på grund av allt hon fick uppleva i skolan. Man går till skolan för att känna sig trygg och för att känna att man lär sig saker och skaffar nya vänner men det är exakt motsatsen som hon fick uppleva. Så det blev för mycket för familjen. Till slut bestämde vi oss för att flytta tillbaka till Malmö och efter det har det varit mycket bättre."

Fathie, 20 år

Hur är detta diskriminering?
Fathies syster blev kränkt på grund av sin muslimska identitet. Den orättvisa behandlingen har alltså att göra med diskrimineringsgrunden

religion eller annan trosuppfattning. Formen av diskriminering som hon utsattes för kallas för trakasserier och det skedde i skolan, som är ett område som skyddas av diskrimineringslagen. Även händelser som inträffar på väg till och från skolan räknas som skolans ansvar. Det betyder att vi kan kryssa för en box under varje fråga i checklistan och att händelsen räknas som diskriminering enligt lagen.

Diskrimineringslagen säger att man måste berätta för den som trakasserar att man inte gillar vad den gör eller säger. Om det fortsätter ändå så är det trakasserier.

Om du blir utsatt för trakasserier på skolan är det viktigt att du berättar detta för någon vuxen på skolan. Det kan vara vem som helst på skolan som du känner förtroende för: en lärare, kurator eller fritidspedagog. Skolan måste då genast sätta igång och ta reda på vad som hänt, och sedan agera för att trakasserierna ska sluta. Om skolan inte gör något, som i Fathies systers fall, så bryter skolan mot diskrimineringslagen och kan få betala skadestånd.

I de fall då skolan inte gör något för att få trakasserierna att sluta, kan du även vända dig till Malmö mot Diskriminering för gratis juridiskt råd och stöd.

MED STÖD FRÅN ALLMÄNNA ARVSFONDEN

Malmö, 2022
ISBN 978-91-984966-5-9

DIALOGMODELLEN
MEDIAMODELLEN
STRATEGISK PROCESSFÖRING
AKTIONSGRUPPEN
EXPERTRÅDET
OPINIONS-BILDNING
JURIDIK
DIALOG
UNGAS DELAKTIGHET & SAMVERKAN
BARNRÄTTS-PERSPEKTIVET
DISKRIMINERINGS-LAGEN